

STRATONIKEIA DEĞİRMENDERESİ'NDEN DOĞU ROMA MÜCEVHER GRUBU
EAST ROMAN JEWELLERY GROUP FROM DEĞİRMENDERESİ IN STRATONIKEIA

BİLAL SÖĞÜT* ERTAÇ YILDIRIM**

Öz: Muğla ili, Yatağan ilçesi, Yeşilbağcılar mahallesi sınırları içindeki Değirmendere mevkiinde Muğla Müze Müdürlüğü başkanlığında yapılan kazı çalışmaları sırasında, zeytinyağı ışık alanları ve yakınındaki dikdörtgen planlı mekanlardan oluşan kesin tanımlanamayan kompleks yapılara ait kalıntılar tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kalıntıların doğu kenarında eğimli alanda olması nedeniyle daha iyi korunmuş ve planı belirlenebilen bir yapı, güneybatı yönde tekil durumda yan yana sıralanmış depolama alanları ve bunların ikisinin arasında ise tam planı belirlenemeyen ve çok odalı yapılara ait kalıntılar ele geçmiştir. Bu kalıntı içinde bir mekanın kenarında ele geçen bronz mücevher kutusu ve içinde muhafaza edilen takılar çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Söz konusu bronz kutu, yaklaşık 1000 yıl boyunca kapalı bir şekilde korunmuştur. Kutu içinde iki çift küpe, üç kolye ucu, iki bilezik ve üç yüzükten oluşan Doğu Romalı bir kadının takı seti olarak adlandırabileceğimiz buluntu grubu ve ayrıca bir parça kuvars (kaya kristali) ve bir kemik zar bulunmuştur. Buluntular, farklı kentlerden ele geçmiş veya müze koleksiyonlarında bulunan benzerleriyle karşılaştırılmış ve kontekst veri olması da göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Ayrıca üretim ve süsleme teknikleri hakkında bilgi verilerek tanıtılmış olan buluntuların, üretim yeri ve aşamaları konusunda da birtakım önerilerde bulunulmuştur. Söz konusu buluntu grubu bronz kutu içerisinde farklı takı türlerinin bir arada ele geçmiş olmasıyla Orta Doğu Roma Dönemi takı modasını bütüncül bir şekilde yansıması açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Karia • Stratonikeia • Orta Doğu Roma • Mücevher Kutusu, Kadın • Takı

Abstract: Rescue excavations conducted by the Muğla Museum Directorate in the Değirmendere Locality within the territory of Yeşilbağcılar in Yatağan District of Muğla Province, found remains belonging to olive oil presses and nearby complexes with rectangular rooms, not identifiable. A structure with a discernible layout was found on the eastern end of these remains, better preserved due to its location on sloping ground, and in the southwest are storage areas side by side, and in the area in between these two are the remains belonging to unidentifiable multi-room complexes. In these remains were found a bronze jewellery box that had survived untouched for a thousand years. It contained two pairs of earrings, three necklace pendants, two bracelets and three rings -most likely the jewellery set of an East Roman woman - together with a piece of quartz (rock crystal) and a die of bone. These finds are compared with similar examples of various provenances and museums and are assessed in respect to the find's context and its quality. The finds are presented together with their production and decoration techniques and proposals are made concerning provenance and methods of production. This group of jewellery within a bronze box is of importance representing the fashion in jewellery of the Middle East Roman period.

Keywords: Caria • Stratonicea • Middle East Roman Period • Jewellery Box • Woman • Jewellery

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı Kampüsü, Pamukkale-Denizli. ☎ 0000-0002-0171-318X | bsogut@pau.edu.tr

** Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Merkez-Niğde. ☎ 0000-0001-7805-0583 | ertacyildirim@gmail.com

Takıların insanoğlunun hayatında var oluşu, neredeyse insanlık tarihi kadar eskiye gitmektedir. İnsanlar doğada bulabildikleri organik veya inorganik tüm materyalleri takı üretmek için kullanmıştır. Takılar statü göstergesi veya dinsel bir simge olarak hem kadınlar hem de erkekler tarafından tercih edilmişken, özellikle beğenilme arzusuyla kadınlar tarafından dikkat çekmek ve güzel görünmek için de bir araç olarak kullanılmıştır.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün verdiği yetkiye bağlı olarak, Muğla Müze Müdürlüğü ile YTEÜAŞ arasında yapılan protokole göre Muğla İli Yatağan ilçesi, Yeşilbağcılar ve Turgut mahalleleri sınırları içinde kurtarma kazıları yürütülmektedir. Stratonikeia antik kentinin kuş uçuşu 6 km kuzeyinde, Stratonikeia ile Lagina arasındaki kutsal yolun yaklaşık 1 km doğusunda yer alan Değirmendere Mevkiinde yapılan kazı çalışmaları sırasında ele geçirilen mücevher kutusu ve içindeki takılar bu çalışmada ele alınacaktır¹. Kapalı kontekst olarak adlandırabileceğimiz şekilde ele geçen buluntu, döneminde sahibi tarafından kapatılmış ve son kapatıldığı haliyle günümüze kadar ulaşmıştır. Aradan geçen yaklaşık 1000 yıllık bir süreç sonunda bronz mücevher kutusu, kazı evi restorasyon laboratuvarında, müze uzmanları, sanat tarihçiler ile restorasyon ve konservasyon ekibi tarafından açılmıştır. Açılan mücevher kutusunun içinde tümü gümüşten imal edilmiş² iki çift küpe, üç kolye ucu, iki bilezik, üç yüzükten oluşan bir takı seti ve bunların yanında bir parça kuvars (kaya kristali) ve bir kemik zar bulunduğu görülmüştür (Fig. 1). Takıların neredeyse tümünün üzerinde altın yaldız kaplama işlemi uygulanmıştır. Kutu içinden çıkan mücevherler, kutunun basitliğine nazire yaparcasına oldukça özenli ve gösterişli bir şekilde işlenmiştir.

Fig. 1. Değirmenderesi mücevher kutusu ve takılar (Foto. Emin Sariiz)

¹ Bu eserleri çalışmamıza izin veren Müze Müdürü ve Kazı Başkanı Sabiha Pazarıcı'ya şükranlarımızı sunuyoruz. Ayrıca bu eser grubunun bulunması, temizlik ve konservasyonlarının yapılması, çizilmesi ve fotoğraflanması aşamalarında emeği geçen müze uzmanları ile alanda çalışan arkeolog ve restoratörlere çok teşekkür ederiz. Son olarak çalışmayı inceleyip değerli görüşlerini bizimle paylaştığı için Prof. Dr. Gülgün Köroğlu'na şükranlarımızı sunarız.

² Buluntuların üretim malzemeleri görsel tanı yöntemiyle saptanmıştır.

Bu çalışmayla daha öncesinde Anadolu'da bir benzerine rastlanmamış şekilde ele geçen kontekst bir malzeme grubunun tanıtılması ve buluntuların Doğu Roma takı sanatı içindeki yerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Doğu Roma kuyumculuk sanatına genel olarak baktığımızda, MS VI. yüzyıla kadar antik dönem mücevher sanatının devamı niteliğinde seyretmiş olduğu görülmektedir. MS VI ve VII. yüzyıllarda ise imparatorluğun en geniş sınırlara ulaşılmasıyla birlikte farklı kültürlerin ve Hristiyanlığın etkileri altına girmiş ve zirve noktasına ulaşmıştır³. Sonrasında ise kendine has bir çizgide ilerleyişini devam ettirmiştir.

Fig. 2. Mücevher Kutusu

Mücevher Kutusu (Pyxis)

Değirmendere mevkiinde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda ele geçirilen mücevher kutusu (Fig. 2) silindirik bir gövde ve üst orta noktasından dışa doğru bombe yapan silindirik bir kapak olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kutunun taban kısmı düz olmayıp, hafif dışa doğru bombe yapmaktadır. İçinden çıkan mücevherlerin gösterişinin aksine oldukça basit, sade bir görünüme sahip olan bu bronz kutu üzerinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır⁴.

Küpelere

Mücevher kutusu içinde toplam dört adet olmak üzere iki çift küpe yer almaktadır. Bu küpelerden Fig. 4'te A ve B olarak gösterilen örnekler hilal biçimli küpeler olarak tanımlanabilir⁵. Altın yıldızla

³ Köroğlu 2004, 38-43.

⁴ Yakın dönemde İsrail'de ele geçen daha küçük boyutlu benzer bir bronz kutu içinden MS XI. yüzyıl sonlarına tarihlenen Doğu Roma sikkeleri ve bir sepet tipi küpe bulunmuştur. Bu buluntu benzer bronz kapların söz konusu değerli materyalleri saklamak için kullanıldığını gösteren diğer bir örnektir bk. <https://www.dailymail.co.uk/science-tech/article-6455659/900-year-old-gold-coins-Israel.html?ito=social-facebook> (Erişim Tarihi: 14.04.2020); Buna ek olarak 2007 yılında Prof. Dr. A. A. Tirpan başkanlığında yapılan Muğla ili, Milas ilçesi, Çakıralan Mahallesi, Belentepe mevki kurtarma kazılarında, planı tam çıkarılamayan bir yapı içinde Değirmenderesi örneğine oldukça benzer bronz bir kutu ele geçmiştir. Ancak kabın içinde herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır (Tirpan 2008, 8, Res. 25). Bu yayında belirtilmemiş olmakla birlikte, Belentepe kutusunun, kazı raporu doğrultusunda, aynı alanda bulunan sikke (Anonim Follis Classic C, MS 1042(?)-1050), seramik ve metal buluntulara göre MS XI. yüzyıla tarihlenmesi mümkündür.

⁵ Benzer küpeler uluslararası literatürde "crescent shaped earrings" olarak anılmakta olup temelde bir küpe halkası, küpe halkasını hilal biçimli parçaya bağlayan küreler ve farklı tekniklerle dekore edilen hilal biçimli bölümden oluşmaktadır. Söz konusu küpelerin farklı örneklerini bir arada görebilmek için bk. Lango 2010, 369-408. Oldukça çeşitli süsleme ve farklı tekniklerle üretilmiş genel olarak hilal biçimi sergileyen küpeler MÖ II. binyılın ortalarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Bu tip, Roma İmparatorluğundan, Doğu Roma İmparatorluğuna, Doğu Roma'dan, İslam ve Slav devletlerine yayılımını sürdürerek uzun yıllar sevilen küpe formlarından biri olmuşlardır (Albani 2010, 193). Simgesel anlamına bakıldığında ise antik dönemler boyunca ay, birçok tanrı ve tanrıça için özellikle Astarte ve Artemis gibi ana tanrıça kültlerinin simgesi olmuş, daima dişli olarak algılanmıştır. Bu nedenle kadın ve ay arasında sürekli bir bağlantı söz konusu olmuştur. Demir çağı, Hellenistik ve Roma dönemlerinde kadınların kolye sarkaçları ve küpelerinde görülen bu simge Doğu Roma'da hilal biçimli küpeler olarak çeşitli formlarda yeniden ortaya çıkmıştır. Hilal biçimli küpeler MS VI-VII. yüzyıllarda kullanılan varyasyonları kadınlara evlilik hediyesi olarak verilmiştir (Köroğlu 2000, 36; 2011, 399-407; 2018, 543, Fig. 12).

kaplanarak⁶ altın görünümü verilmiş olan küpelerin üretiminde ise gümüş kullanılmıştır.

Küpeler; küpe halkası, ortasında emay süsleme alanının yer aldığı hilal biçimli kısım ve onun üstündeki disk olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır (Fig. 3). Küpenin kulağa takılmasını sağlayan küpe halkası (kulaklık) ince bir telden yapılmış olup iki ucu içi boş kürelerle sonlanmaktadır. Benzer örneklerin tümünde var olan bu küreler, dekoratif amaçlarının yanı sıra küpe halkası ve hilal biçimli parçayı da birbirine bağlamaktadır. Ayrıca küpe halkasının daha kalın olan ucu lehirlenerek kürelerin birine sabitlenmişken, diğer ucu daha incedir ve öteki kürenin içine girerek küpenin kilitlenmesini sağlamaktadır.

Hilal biçimli parçanın üst yayında, üç farklı yerden içi boş dairesel eklentilerle birleştirilmiş disk şeklinde bir bölüm yer almaktadır. A küpesinde görüldüğü üzere bu disk şeklindeki süsleme alanı dairesel olarak ince levhalarla üçe bölünmüş ve farklı renkler kullanılarak hücre tipi emay (mine) tekniğiyle süslenmiştir⁷. Deforme olan renklerden en dıştaki anlaşılmasızken (kahverengi veya kırmızı?) hemen onun ardından gelen alanda mavi, ortada ise beyaz renk kullanılmıştır. İki yüz de aynı şekilde işlenmiştir. B küpesine baktığımızda ise disk şeklindeki alan bölümlere ayrılmadan opak yeşilimsi tek renk emayla süslenmiştir.

Fig. 3. Hilal biçimli küpelerin bölümleri

A

B

Fig. 4. Hilal biçimli küpeler

masındayken kopup düştüklerini düşündürmektedir.

Hilal biçimli parçanın üst yayı dar tutulmuş olup, üst ve alt yayı birbirine bağlayan yan kenarlar ise geniş bir açıyla yapılmıştır. Bu durum hilal biçiminin biraz bozulmasına neden olsa da süsleme alanına genişlik kazandırmıştır. Bahsi geçen kısmın alt yayına bir bant eklenmiş olup bandın alt ke-

A küpesinde disk ve hilal biçimli parçaları birbirine bağlayan aradaki eklentilerin bir tanesinin üzerinde ince bakır tel parçası ve boncuğun korunduğu görülmektedir (Fig. 5A). Bu kalıntıdan anlaşılacağı üzere eklentilerin etrafları bakır bir tele dizilmiş inci boncuklarla çevrelenmiş olmalıdır. Söz konusu süslemelerin tümü bu ufak kalıntı dışında iki küpede de korunagelmemiştir. Kopan boncukların kutunun içinden çıkmamış olması, küpelerin kullanım aş-

⁶ Altın yaldızlama tekniği için bk. Lins – Oddy 1975, 365-373; Oddy 1981, 75-79.

⁷ Emay (Mine) tekniği ve bu tekniğin bir türü olan hücre tipi veya şerit yuvalı emayla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Higgins 1961, 23-27; Maryon 1971, 169-199; Buckton 1988, 235-244.

narı sahte granülasyon tekniğinde⁸ döküm üçgenler ve aralarında ajur tekniği⁹ uygulanmış halka süslemelerle düzenlenmiştir. Halkaların içinde bandla birleştiği noktada iki küçük halka ve ortalarında bir küre bulunan süslemeler mevcuttur. A küpesinde bandın altındaki bu halka süslemelerden, en sağda yarısı kırılmış halkanın içindeki küçük deliklerden birinin üzerinde bakır tel kalıntısı dikkati çekmektedir (Fig. 5B)¹⁰.

Bandın üst yüzeyine bakır bir tele dizilmiş ortada iki uzun yeşil renkli yarı değerli taş (yeşim veya zümrüt?) ve beyaz incilerden oluşan bir boncuk dizisi yerleştirilmiştir. Bant üzerinde, boncukların dizildiği bakır telin içinden geçtiği, iki tane uçlarda bir tane de ortada olmak üzere “n” formu üç eklenti bulunmaktadır. Bu eklentiler boncukların üzerine dizildiği bakır telin küpe üzerine sabitlenmesini sağlamaktadır. İnci boncuk dizisi sadece B küpesinde izlenebilmekte olup A küpesinde de aynı süslemenin yer aldığı bant üzerindeki eklentilerin varlığından anlaşılmaktadır. İnci boncuklardan oluşan bu hattın kürelerden birinin altından dolandırılarak başladığı, hilal şekilli parçanın alt yayını takip edip diğer uçtaki eklentiye bağlanarak sonlandığı görülmektedir. Bakır telin eklentiye bağlanarak sonlanmasından ve bandın diğer tarafta olduğu gibi eklentide bitmeyip küreye kadar devam etmesinden anlaşıldığı üzere, bir kürenin alt kısmındaki inci boncuk uygulaması diğer kürenin altında uygulanmamıştır.

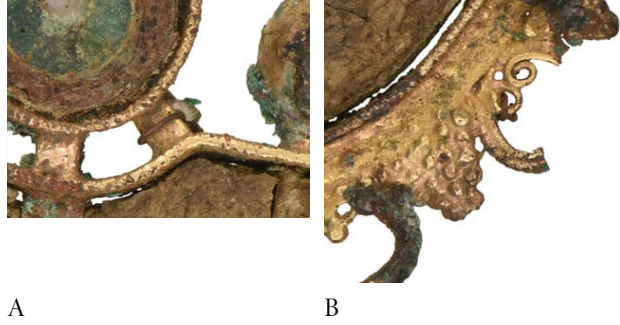

Fig. 5. Küplerden ayrıntılar

Küpenin odak noktasını oluşturan hilal biçimli bölüm, orta kısmı boş bir çerçeve şeklinde üretilmiş, bu boşluk bir altlık malzemesi (macun) hazırlanarak doldurulmuş ve emay uygulaması bu altlığın üzerine yapılmıştır¹¹. A küpesinde disk formu alanda hücre tipi emay süslemeler görülmekteyken hilal biçimli bölümün üzerindeki emay süslemeler korunmamıştır. B küpesindeki hilal bi-

⁸ Granülasyon (Güverse) tekniği için bk. Higgins 1961, 19-20; Wolters 1981, 119-129; Callatay 1983, 185-191. Sahte granülasyon tekniğinde üçgenler, tek tek granüllerin bir araya getirilmesiyle değil, granül görünümü verilerek tek parça halinde döküm tekniğiyle oluşturulur.

⁹ Ajur (delik işi, *opus interrabile*) tekniği için bk. Higgins 1961, 31.

¹⁰ Halka içindeki tel kalıntısı Doğu Roma mücevher sanatında oldukça popüler bir uygulama olan üzerinde değerli taşlar veya inci boncuklar bulunan sarkaçların küpelere eklenmiş olabileceği düşüncesini akla getirmiştir. Benzer uygulamalar için bk. Totev 1993, 52, Fig. 24; 53 ve Fig. 25 a, b, c, d. Sicilya'dan ele geçen örnekte bu halkaların içine eklenen boncuklar da görülmektedir (Orsi 1942, Tav. XI, 8). Ancak küpelerin kapalı bir mücevher kutusu içinde ele geçmesi ve kutu içinde böyle bir buluntuya rastlanmaması, söz konusu süslemelerin muhtemelen kullanım sırasında koparak kaybolduklarını veya farklı bir uygulamanın gerçekleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

¹¹ Benzer bir uygulamaya Karpat Havzası'ndan MS V ve VI. yüzyıla tarihlenen hücre tipi cam ve taş kakma süslü metal buluntular üzerinde rastlanmaktadır. Yapılan arkeometrik incelemelerde altlık macunu olarak adlandırılan malzemenin içeriğinin farklı birkaç materyal içermekle birlikte ağırlıklı olarak alçı taşı bileşimden oluştuğu belirtilmiştir (Horvath *et al.* 2009, 22-24; Horvath 2013, 296-297). Değirmenderesi küpelerinin hilal biçimli bölümlerinde kullanılan altlık malzemesi de benzer bir içeriğe sahip olabilir. Ancak söz konusu malzemenin içeriğinin tespit edilmesi arkeometrik analizlerin yapılmasıyla mümkün olacaktır.

çimli bölümün üzerinde korunmuş emay kalıntılardan görüldüğü kadarıyla bir yüzde yarı saydam, yeşilimsi bir emay, diğer yüzde ise daha saydam, şeffaf renkte bir emay kullanılmıştır. Düz ve sade bir şekilde yapılmış emay üzerinde herhangi bir figürlü betimlemeye yer verilmemiştir¹².

P. Lango, hilal biçimli küpeler üzerinde yürüttüğü geniş çaplı bir çalışmada küpeleri temel yapısal özellikleri ve süslemelerini baz alarak dört tipe ayırmıştır¹³. Değirmenderesi hilal biçimli küpeleri, Lango'nun Tip 3 olarak gruplandığı küpelerle benzer özellikler göstermektedir¹⁴. Söz konusu küpeler müze koleksiyonları dışında imparatorluğun yakın diplomatik ve ticari ilişkilerinin bulunduğu Bulgar İmparatorluğu sınırları içinde, Girit'te ve ayrıca Güney İtalya'da ele geçmiştir¹⁵. Girit Definesi'ne ait Helene Stathatos koleksiyonunda bulunan küpeler¹⁶, Preslav Definesi olarak adlandırılan toplu buluntu grubu içindeki küpeler¹⁷ ve British Museum bünyesinde yer alan bir çift küpe¹⁸ bu grubun en seçkin örneklerini oluşturmaktadır¹⁹. Fig. 4'teki küpelerin hilal biçimli bölümünün üst yayı ise benzer örneklerle oranla daha dar ve sığ tutulmuştur. Bu durum, öncesinde de belirttiğimiz gibi süsleme alanının genişlemesini sağlamış ancak küpenin hilal formunun biraz bozulmasına neden olmuştur.

Girit ve Preslav definelerine ait buluntu grupları II. Michael (820–829) ve VII. Constantinos Porphyrogenetos (913–959) sikkeleriyle birlikte ele geçtiğinden MS X. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir²⁰.

Fig. 6'da gösterilen diğer küpeler kulağa takılan küpe halkası ve üzerinde süslemelerin yer aldığı sarkaç (pendant) kısmı olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Dekoratif öğeleri üzerinde barındıran sarkaç kısmı ise merkezde bir küp, onun üstünde piramidal, altında ise yarım daire kubbe

¹² Benzer küpelerin emay süslemelerinde kuşlar ve az sayıda köpeklerden oluşan hayvansal öğelerin yanında bitkisel bezemeler görülürken (Totev 1993, 53, Fig. 25a, b; Buckton 1995, 133, No. 142) bazı örneklerde de Kufi formda Arapça yazılara rastlanmaktadır (Coche de La Ferté 1957, Pl. II, 4-5 ve devamı). Söz konusu küpelerin detay fotoğrafları için bk. Bosselmann-Ruickbie 2011, 245-253.

¹³ Lango 2010, 372-373.

¹⁴ Lango 2010, 385-388.

¹⁵ Lango 2010, 388. Ayrıca tablo için bk. Lango 2010, 383, Fig. 5, 2.

¹⁶ Coche de La Ferté 1957 Pl. II, 4-5 ve devamı. Aynı buluntulara sonraki yıllarda farklı yayınlarda tekrar yer verilmiştir. Bunlardan bazıları için bk. Bosselmann-Ruickbie 2008, Abb. 9 ve Farb. 3; Albani 2010, 194, Plt. 7a-7b; Bosselmann-Ruickbie 2011, 249, Kat. Nr. 65a,b, Fig. 1.

¹⁷ Totev 1993, 53, Fig. 25 a, b, c, d. Aynı buluntulara sonraki yıllarda farklı yayınlarda tekrar yer verilmiştir. Bunlardan bazıları için bk. Alchermes 1997, 334, No. 228B; Bosselmann-Ruickbie 2008, Farb. 2; Albani 2010, 194, Plt. 6.

¹⁸ Dalton 1901, Plt. 4, No. 267. Aynı buluntulara sonraki yıllarda farklı yayınlarda tekrar yer verilmiştir. Bunlardan bazıları için bk. Buckton 1995, 133, No. 142; Kalavrezou 1997, 244, No. 166; Albani 2010, 194, Plt. 5; Bosselmann-Ruickbie 2011, 393, Abb. 115.

¹⁹ Ayrıca Atina Paulos ve Alexandra Canellopoulos müzesindeki küpeler (Brouskari 1985, 144; Bosselmann-Ruickbie 2011, 393, Abb. 116a), Girit (Heraklion) Tarih Müzesi'ndeki küpe (Ross 1964, 382-383, No. 440; Bosselmann-Ruickbie 2011, 393, Abb. 117) ve Sicilya'dan ele geçen küpe (Orsi 1942, Tav. XI, 8) yine aynı gruba ait örneklerdir. Korinthos buluntuları içinde yer alan bir parça da muhtemelen hilal biçimli küpenin emay süsleme kısmına aittir (Davidson 1987, Plt. 125, 2637).

²⁰ Buckton 1995, 133.

biçimli, üç geometrik şeklin birleşiminden oluşmaktadır. Merkezdeki küpün keskin kenarlarına uzun silindirik tüpler yerleştirilmiştir. Bu tüplerin alt uçlarına kısa silindirik formlu eklentiler bir bölümü tüpün içine girecek şekilde yatay olarak eklenmiştir. Gümüşten üretilen küpelerin üzerleri diğer küpelerde olduğu gibi altın yıldızla kaplanmıştır.

Küpe halkası dairesel kesitli kalın bir telden U formunda yapılmış olup bir ucu sarkaç kısmına sabitlenmiştir. Diğer uç ise hafif yivli bir biçimde oluşturulmuştur. Yivli uç sabit olmayıp, merkezdeki küpün kenarına eklenmiş uzun silindirik tüpün içine girerek küpenin kulakta durmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan diğer çiftle benzer bir kilit sistemine sahiptir.

Merkezdeki küpün yan yüzeylerine kare paneller eklenmiş ve bu panellerin içine savatlama (*niello*) tekniği²¹ kullanılarak bezenmiş gümüş plakalar yerleştirilmiştir. Bu gümüş plakalar süsleme işlemi ayrıca yapıldıktan sonra kare formlu panellerin içine yerleştirilmiş; panellerin yan duvarları çekiçlenip içe kıvrılarak sabitlenmiştir. Süslemeler ufak farklılıklar göstermekle birlikte, tüm yüzeylerde kare bir alan içinde uç kısımları volütlü bitkisel motifleri çağrıştıran şekillerden oluşmaktadır.

Küpelerin alt kısmında yer alan yarım daire kubbe formundaki bölümün üzeri filigre (telkari) tekniğiyle²² süslenmiştir. Halat biçimli kıvrılmış tellerden, uç kısımları volütlü bitkisel motifler oluşturulmuştur. Genel olarak kubbenin tüm yüzeyine yayılan bu motifler, küp üzerindeki savatlı süslemenin alt hizasına denk gelen bölümlerde, halat biçimli tellerden oluşturulan dairesel alanlar içine yine aynı biçimde yapılmıştır. Kubbenin en alt ucuna içi boş kısa silindirik formlu bir eklenti, tüplerin altında uygulandığı gibi yatay şekilde yerleştirilmiştir.

En üstte dört yan yüzeye sahip piramidal bir bölüm yer almaktadır. Piramidin yan yüzeyleri alttaki yarım daire kubbede olduğu gibi halat biçimli kıvrılmış tellerden bitkisel motifler yapılarak filigre teknikle süslenmiştir. Bu yüzeyler piramidin keskin kenarları üzerine yerleştirilen halat biçimli kıvrılmış teller kullanılarak birbirinden ayrılmıştır. Söz konusu bu uygulama ve merkezdeki küpün keskin kenarlarına uzun silindirik tüplerin eklenmesi, keskin hatların yumuşatılmasına yönelik bir düşüncenin sonucu olabilir. Muhtemelen benzer bir uygulama da piramidal kısmın en üst noktasında görülmektedir. Piramidin kesişim noktası sivri bir şekilde bitirilmemiş, silindir ve şapkadan oluşan mantar biçimli bir öge buraya yerleştirilmiştir.

Değirmenderesi Fig. 6'da gösterilen örnekler ilk bakışta sepet tipi küpeleri anımsatmaktadır. Sepet tipi küpeler, üçlü oktagonaller veya dairelerden oluşan 1. tip²³ ve merkezde bir küpün yer alıp

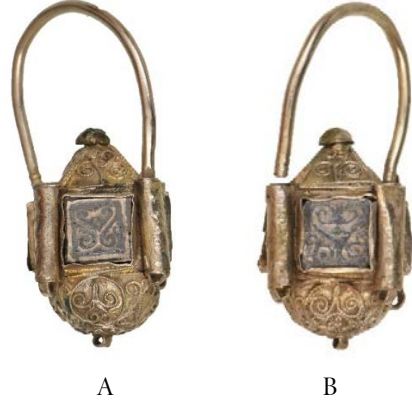

Fig. 6. Sepet tipi küpeler (?)

²¹ Savatlama (*niello*) tekniği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Maryon 1971, 161-165; Higgins 1961, 28; Arseven 1970, 239-240.

²² Filigre (telkari) tekniği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Higgins 1961, 18-19.

²³ 1. Tip örnekleri için bk. Metropolitan Müzesi: Jerkins – Keene 1983, 70, No. 39d; Benaki Müzesi: Segall 1938, 50, No. 237, No. 252; Soucek 1997, 418, No. 274; Bosselmann-Ruickbie 2008, Abb 5; Albani 2010, 199, Plt. 24; British Museum: Yeroulanou 1999, 278, No. 463, 464; Drauschke 2006, 64, Fig. 10, No. 5; Virginia Güzel Sanatlar Müzesi: Gonosova – Kondeleon 1994, 39, No. 28; 95, No. 30; Serçe Limanı: Jenkins-Madina 2004, 290, Fig. 17-3.

etrafına yarım daire kubbe formlu öğeler yerleştirilen 2. tip²⁴ olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır²⁵. Değirmenderesi Fig. 6'da gösterilen örnekler sepet tipi küpelerin 2. tipiyle merkezde bir küpün yer alması ve kubbe formlu yarım dairenin kullanılmasından dolayı birtakım benzerlikler göstermektedir. Ayrıca küpün içinin boş olması da bir diğer ortak özellik olarak görülebilir²⁶. Bu benzerliklerin dışında Fig. 6 örnekleri küpe halkası, küpenin merkezindeki kübik bölümün üstünün kapatılması ve kübik bölüm üzerine savatlı gümüş plakaların eklenmesi açısından da sepet tipi küpelerle farklılıklar göstermektedir. Sepet tipi küpelerin 2. tipine ait örnekler Anadolu'da Iasos²⁷, Amorion²⁸, Saraçhane²⁹, Boğazköy³⁰, Samosata³¹ ve Yumuktepe³² ile Doğu Akdeniz kıyılarında ele geçmiştir³³. Bu eserlerin MS X-XIII. yüzyıl aralığına tarihlendirildikleri görülmektedir³⁴.

Kolye Uçları (Sarkaçlar)

Kutunun içinde farklı tiplerde, üst noktalarında bulunan halka eklentilerden de anlaşılacağı üzere bir zincire veya ipe asılarak kullanılan üç kolye ucu yer almaktadır (Fig. 7 A, B, C.). Bunlardan A örneği "C" formunda, neredeyse bir daire oluşturacak biçimde şekillendirilmiştir. İç ve dış kenarlara, her iki yüze de sıralı boncuk dizisi görünümü verilmiş boncuklu teller eklenmiştir. Söz konusu tellerle kenarlar yükseltilmiş, ortadaki süsleme alanları daha alt seviyede kalmıştır. Bu sayede süsleme alanları yanların yükseltilmesiyle olası darbelere karşı hem korunmuş hem de görünümüne bir zenginlik katılmıştır. Ortadaki bu süsleme alanının bir yüzünde Hellençe +KEBOHΘHTON

²⁴ 2. Tip örnekleri için bk. Virginia Güzel Sanatlar Müzesi: Gonosova – Kondoleon 1994, 94, No. 29; Kalavrezou 1997, 246, No. 166; Metropolitan Müzesi: Jenkins ve Keene 1983, 70, No. 39b; Kalavrezou 1997, 244, No. 168; Aynı müze farklı bir örnek: Jenkins ve Keene 1983, 70, No. 39a; British Museum: Bosselmann-Ruickbie 2008, Abb 4; Benaki Müzesi: Segall 1938, 50, 234, 235; Bosselmann-Ruickbie 2008, Abb 1; Tiberias: Soucek 1997, 419, No. 275B. Anadolu buluntuları için aşağıdaki dipnotlara bakınız.

²⁵ Şen 2009, 586.

²⁶ Bu durum muhtemelen malzeme maliyetini düşürmek veya küpeyi kulağa rahatsızlık verecek bir ağırlıktan kurtarmak gibi daha faydacı bir yaklaşımla da yapılmış olabilir. Söz konusu mücevherler lüks tüketim malları olduğundan ilk bakışta maliyeti düşürmek pek de akla yatkın gelmeyebilir. Ancak yüksek gelir düzeyindeki alıcı için maliyet önemli olmasa da üretici için düşük maliyetle maksimum kar elde etmek büyük bir önem arz etmektedir.

²⁷ Berti 2012, 211, Plt. 9.

²⁸ Şen 2009, 592, Res. 3.

²⁹ Gill 1986, 267, No. 597.

³⁰ Böhlendorf-Arslan 2012, 365, Abb. 13, No. 16.

³¹ Özgüç 1985, Res. 29, 30, 31.

³² Köroğlu 2010, 422.

³³ Kalavrezou 1997, 245; <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-6455659/900-year-old-gold-coins-Israel.html?ito=social-facebook> (Erişim Tarihi: 09.03.2020)

³⁴ Müze koleksiyonlarında yer alan bazı örnekler MS VI. yüzyıla tarihlendirilmiş olsa da bunların form ve dekorasyonları incelendiğinde MS VI. yüzyıl tarihlendirmesinin pek de uygun olmadığı anlaşılmıştır (Şen 2009, 587-588).

ΦΟΡΟΝΤΑΤΟ “*Ey tanrım, bunu taşıyana yardım et*”³⁵ apotropeik yazıt kazıma olarak işlenmiş ve üzerine savat uygulanmıştır. Süsleme alanının dış hatları da yine üzerine savat tekniği uygulanmış çizgisel bir hatla çevrelenmiştir.

Fig. 7. Kolye Uçları

Diğer yüzde ise bitkisel motifler süsleme olarak seçilmiş, yine aynı teknikte kazıma olarak verilen süslemelerin içi savatla doldurulmuştur. Ancak ön yüzdeki savatlar nerdeyse tamamıyla korunmuşken, diğer yüzdekilerin büyük çoğunluğu dökülmüştür.

Kolye ucunun üst noktasında trapezoid formda bir eklenti bulunmaktadır. Bu eklentinin üst noktasında yer alan menteşe sistemiyle asma halkası ve kolye ucu birleştirilmiş ve aradan geçen ufak bir pimle sabitlenmiştir. Söz konusu örnekte korozyondan dolayı net olarak görülemeyen bu sistem, aynı şekilde B örneğinde de kullanılmıştır. A örneğinde korunamamış pim bu örnekte görülmektedir.

Isasos mezarlarından ele geçen iki örnek form olarak Değirmendere Fig. 7A ile benzerlik göstermektedir³⁶. Özellikle mezar 196'dan ele geçen ve üzeri basit şekilde dekore edilmiş buluntu, C formu bölümünün dış hatlarının yükseltilmiş (çizimden anlaşıldığı üzere) ve üzerinin süslenmiş olması bakımından Değirmenderesi örneğiyle ortak özellikler göstermektedir³⁷. Aynı forma sahip ve üzerinde kazıma süslemeler bulunan diğer bir örnekte Demre Aziz Nikolaos Kilisesi kazılarında ele geçmiştir³⁸. Son olarak Kadıkalesi-Anaia kazılarında bu örneklere benzer bir buluntu daha ele geçmiştir³⁹. Bu buluntuların tümünün asma halkası, basit bir halkanın kolye ucunun üst noktasına tutturulmasıyla oluşturulmuşken, Değirmenderesi örneğinde bu işlev için asma halkası bir menteşe sistemiyle kolye ucuna eklenmiştir. Diğer buluntularla karşılaştırıldığında Değirmenderesi örneğinin

³⁵ Yazıtı Klasik Filolog ve Epigrafist Doç. Dr. Murat Aydaş Türkçeye çevirmiştir. M. Aydaş'ın verdiği bilgiye göre; K(ύρι)ε kelimesi yüzlerce yazıtta KE olarak kısaltılmıştır [bk. epigraphy.packhum.org]. M. Ç. Şahin, K(ύριε) βωήθη τοῦ δο(ύ)λλου σοῦ Κουστανήνου Stratonikeia yazıtında K kısaltmasını, K(ύριε) “*ey Tanrım*” olarak açmıştır (Şahin 1990, 30, No. 1389). Stratonikeia'da şimdiye kadar “*Tanrı'nın Annesi*”ne hitap edilen hiçbir yazıt da tespit edilmemiştir. Sadece M. Ç. Şahin (1982, 153, No. 1060, Taf. XV, str. 4-6'da), ῥκοδομή[θη ὁ να]ὸς οὗτος τῆς Θεοτόκ[ου cümlesine göre Stratonikeia'da Tanrı'nın Annesi'ne bir kilise inşa edildiğini ifade etmektedir. Çeviri ve verdiği bilgilerden dolayı M. Aydaş'a çok teşekkür ederiz. Ayrıca Kibyra antik kentinde bulunan kurşun mühür üzerindeki bir yazıtın çevrisi için bk. Demirer-Elam 2018, 260, Kat. 3.

³⁶ Berti 2012, 205, Plt. 3, t.146; 208, Plt. 6, t.196.

³⁷ F. Berti, bahsi geçen kolye ucunu, birlikte ele geçtiği yuvarlak formu kemer tokalarının popüler olarak kullanıldığı tarih olan XII-XIV. yüzyıla tarihlenebileceğini önermektedir (Berti 2012, 191).

³⁸ Bulgurlu 2018, 425, No. 13. Mikhail Dukas'a atfedilen anonim follis ile birlikte ele geçen buluntu MS XI. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

³⁹ Altun 2015, 329, Lev. 32, 91. Buluntu MS XI-XIII. yüzyıl aralığına tarihlendirilmiştir (Altun 2015, 51).

oldukça özenli ve gösterişli bir şekilde işlendiği dikkati çekmektedir.

Fig. 7B’de gösterilen kolye ucu iki yarım dairenin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kürelerin orta noktasında birleşim yerleri dışa çıkık kalın hatlarla belirtilmiştir. Kolye ucunu zincire eklemek için gerekli olan asma halkası, yukarıda da belirttiğimiz gibi bir menteşe sistemiyle kolye ucunun üst kısmındaki trapezoid formlu bölüme eklenmiş ve pimle sabitlenmiştir. Kolye ucunun alt orta noktasında 0,6 cm çapında, 0,2 cm yüksekliğinde aşağıya doğru uzanan silindirik bir eklenti yer almakta olup bu eklentinin küreyle birleştiği nokta, ince bir tel sarılarak kapatılmıştır. Daha küçük boyutlu, üzeri yıldızlı bronz bir benzeri Sardis’ten ele geçmiştir⁴⁰.

Fig. 7C’deki kolye ucu, zincir veya bir ipe eklenmesini sağlayan asma halkası ve sarkaç olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Küresel bir gövdeye sahip olan sarkaç kısmının alt bölümü kapatılmayarak açık bırakılmış ve bu kısma silindirik bir öge eklenmiştir. Bahsi geçen ögenin alt kısmı yine açık bırakılmış olmasından dolayı kolyenin küresel gövdesinin içinin boş olduğu görülmektedir. Küresel gövde ve silindirik ögenin birleştiği noktaya halat biçimli bükülmüş ince tel sarılmıştır. Gövdenin tüm yüzeyi içten ve dıştan çekiçlenerek kabartma süslemelerle doldurulmuştur. Yüzey dilimler halinde boncuk dizisi görünümlü hatlarla üst noktadan alt kısma doğru dikey panellere ayrılarak alanlar oluşturulmuş ve bu alanların içine bitkisel kabartma desenler işlenmiştir. Gövdenin tepe noktasında küçük boyutlu bir silindirik eklenti yer almaktadır. Söz konusu eklentinin üzerinde bulunan küçük dikdörtgen kesitli bir halkayla asma halkası ve sarkaç kısmı birleştirilmiştir.

Bilezikler

Mücevher kutusunun en dikkat çeken öğelerini, üzerinde grifon figürleri bulunan iki adet altın yıldızla kaplanmış gümüş bilezik oluşturmaktadır. Bilezikler yarım daire şeklinde bükülmüş iki dikdörtgen levhanın bir araya gelmesiyle şekillendirilmiştir. Levhalar her iki uçta yer alan menteşelerle birleştirilip, menteşelerin ortasından geçen bir pimle sabitlenmiştir.

Bilezikler üretim ve süsleme teknikleri bakımından birbiriyle oldukça benzer olmasına rağmen aralarında ufak farklılıklar olduğu da görülmektedir. Fig. 8’de yer alan A bileziği bahsettiğimiz gibi iki parçadan oluşmaktadır ve her bir parçası üzerinde üç dairesel alan yer almaktadır. Dairesel alanların (madalyon) içerisine başları arkaya dönük profilden grifonlar içten çekiçlenerek kabartma (*respousse*) tekniğiyle⁴¹ işlenmiştir. Grifonlar üzerindeki detaylar ince uçlu kalemle tersten çekiçlenerek verilmiştir. Grifonların⁴² ön ayakları ileriye atılır vaziyette, kuyrukları ve kanatları ise yukarı kalkmış biçimde işlenmiştir. Her iki yüzde de yer alan grifonların tümünün başları geriye dönük

⁴⁰ Waldbaum 1983, Plt. 46, 761.

⁴¹ Kabartma (*respousse*) tekniği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Maryon 1971, 113-122; Higgins 1961, 9-10.

⁴² Grifonlar antik dönem boyunca sanatta sık kullanılan öğelerinden biri olmalarına rağmen Doğu Roma Sanatı’nda tekrar kaşımıza çıkar. MS XI-XII. yüzyılda Konstantinopolis’te oldukça popüler olan bu ve benzeri fantastik yaratıklar seramik ve tekstil ürünlerinde kullanılmış, İslami sanata da etki etmiştir (Yeroulanou 2010, 48). Birçok ipek tekstil ürününde süsleme olarak kullanılan grifonlar, bir elyazmasında resmedilen saray mensubunun (*Provestiarius*) üzerindeki giyside de görülmektedir (McClanan 2019, 136-141, Fig. 64-69). Grifonlar giysi üzerinde bileziklerde olduğu gibi dairesel alanlar içine yerleştirilerek kullanılmıştır (McClanan 2019, 143, Fig. 70). Doğu Roma İmparatorluğu’nda git gide soyluluk ve kraliyetle ilişkilendirilen grifonlar, antik dönemden gelen mezarların ve ölülerin koruyuculuğu özelliklerini Hristiyanlık sanatında da korumuştur. Bu nedenle mücevherlerde ve tekstilde kullanılan grifonlar; kiliselerde, mermer panellerde ve lahitlerde de karşımıza çıkmaktadır (Mathews 1997, 36; Evans *et al.* 2001, 59). Yine bu panellerden birinde grifonun dairesel alan içinde betimlendiği görülmektedir (Evans *et al.* 2001, 59).

olmasına rağmen yalnızca bir tanesinin başı ileriye doğrudur. Dairesel alan içinde grifonlardan kalan boşluklar ise yuvarlak uçlu kalemlerle vuruşlar yapılarak oluşturulmuş içi boş daire dekorlarla doldurulmuştur. Dairesel alanın dış sınırını üzerine çentikler atılarak halat görünümü verilmiş kabartma çizgi belirlemektedir. Bileziğin üst ve alt bölümünde yer alan savatlı bitkisel bezemelerle süslenmiş bordürler bu dairese alanlar tarafından bölünmektedir. Dairesel alanları tam ortalarında yatay şekilde birbirine bağlayan bir bant bulunmakta olup bandın içinde kabartma olarak verilmiş dört yaprak ve ortalarında bir noktadan oluşan rozetler yer almaktadır. Rozette bulunan yaprakların üzerindeki detaylar savat uygulanarak verilmiş ve yüzeye bir hareket kazandırılmıştır. Rozetler ve bordürleri birbirinden iç bükey bir çizgi ayırmakta, bu çizgi dairese alanların etrafından geçerek devam etmektedir. Gümüş bilezikler savat kullanılan bitkisel bezemeli alanlar dışında altın yıldızla kaplanmıştır.

Fig. 8. Bilezikler

İki örnek form olarak birbiriyle aynı olmasına rağmen üzerindeki dekorasyonlarda bazı değişiklikler bulunmaktadır (Fig. 9). B örneğinde dairese alanlar diğer örneğe göre daha geniş tutulduğundan iki daire arasındaki boşluklar daralmış ve kum saati formunu almıştır. Bu boşluklarda diğer bilezikte olduğu gibi iki dairese alanı birbirine bağlayan bitkisel rozetli bandlar görülmemektedir. Boşluklar üçe bölünmüş olup üzerinde bulunan bezemeler özenli bir şekilde işlenmemiştir. Tam olarak anlaşılabilen dekorasyonlara savat uygulanmıştır. Dairesel alanların içinde diğer örnekte olduğu gibi grifonlar yerleştirilmiş ancak grifonların dışında kalan alan diğer örneğin aksine içi boş dairelerle doldurulmamıştır. Grifonların tümünün kanatları ve kuyrukları yukarıya kalkmış vaziyette olup iki ayak ve baş ileri, iki ayak ileri baş geri ve bir ayak ileri baş geri olacak şekilde farklı hareketlerde işlenmiştir.

Fig. 9. Bileziklerden Detaylar

Değirmenderesi bilezikleri, MS XI-XII. yüzyıla tarihlenen üç örnekle büyük ölçüde benzerlik

göstermektedir. Bunlar Dumbarton Oaks koleksiyonunda yer alan altın yaldızlı gümüş bilezik⁴³, önceleri Paris'te özel bir koleksiyonda ve günümüzde ise Boston Güzel Sanatlar Müzesi bünyesindeki gümüş örnek⁴⁴ ve Paul ve Alexandra Canellopoulos Müzesi'nde yer alan altın örneklerdir⁴⁵. Söz konusu örneklerin merkezinde, etrafı bitkisel bordürlerle sınırlandırılmış dikdörtgen bir alan oluşturulmuştur. Bu alanın içi birbirine bitişik dairelere bölünmüş ve bu dairelerin içi çoğunlukla grifonlar olmak üzere çeşitli hayvanlarla süslenmiştir.

Yüzükler

Kutu içerisindeki takı gruplarından bir diğeri de yüzüklerdir. Farklı formlardaki üç adet gümüş yüzükten ikisi altın yaldızla kaplanmıştır (Fig. 10; A, B, C). Fig. 10A'da gösterilen örnek yüzük halkası ve yüzük kaşı olmak üzere ayrı ayrı üretilen iki parçanın birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Yüzük halkası, gümüş tellerin birbirine sarılması sonrasında bükülerek daire formu verilmesi ve uçların birbirine lehimlemesiyle oluşturulmuştur. Uçlar birleştirilmeden önce muhtemelen dövülerek yasılaştırılmıştır⁴⁶. Bu işlem yüzük kaşının eklenmesi için düz bir zemin oluşturmak amacıyla yapılmış olmalıdır. Yüzük kaşı, yüzük taşının içine yerleştirildiği kısım ve kaşı halkaya bağlayan alttaki geniş dairesel kısım olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yüzük kaşının halkaya eklendiği alt kısım geniş tutulmuş, yüzük taşının yerleşeceği kısım ise daha dar ancak kısmen derin şekilde yapılmıştır. İki bölümün birleşim noktasının etrafına halat biçimli bükülmüş gümüş tel sarılmıştır. Yüzük kaşı ve halkası birbirine lehimlenerek birleştirilmiştir. Yüzük kaşının içinde sadece yarısı korunagelmiş yüzük taşı görülmekte olup üzerinde birkaç kazıma çizgi izlenmekte ancak çizgilerin bir figüre ait olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Benzerleri Doğu Avrupa'da⁴⁷, Bulgaristan⁴⁸, Arnavutluk⁴⁹ ve Yunanistan'da⁵⁰ karşımıza çıkmaktadır. Karia Bölgesi'nde de benzer yüzükler Iasos nekropolünden ele geçmiştir⁵¹.

⁴³ Ross 1965, Plt. 58, No. 108; Aynı buluntu farklı yayınlarda tekrar ele alınmıştır bk. Yeroulanou 2010, 48, Plt. 27; Bosselmann-Ruickbie 2011, 400, Abb. 151.

⁴⁴ Ross – Downey 1957, 31, Fig. 11; Bosselmann-Ruickbie 2011, 400, Abb. 152.

⁴⁵ Kalavrezou 1997, 249, No. 174; Yeroulanou 2010, 48, Plt. 26; Bosselmann-Ruickbie 2011, 400, Abb. 152.

⁴⁶ Korinthos'tan ele geçen kaş kısımları kayıp benzer örneklerle baktığımızda da bu uygulamayı görebilmekteyiz bk. Davidson 1987, Plt. 103 No. 1842, 1843.

⁴⁷ V. Grigorov, benzer yüzükler üzerinde kapsamlı bir çalışma gerçekleştirmiş olup bunların Doğu Avrupa'da yayılımını tablolar halinde sunmuştur (Grigorov 2007, 212, Fig. 87). Söz konusu yüzüklerin MS X-XI. yüzyıla tarihlendiğini belirtmektedir (Grigorov 2007, 104).

⁴⁸ Grigorov 2007, 199, No. 7.

⁴⁹ Bodinaku 2001, 96, Tab. XXI, 6.

⁵⁰ Papanikola-Bakirtzi 2002, 444-445, Nr. 587, 588; Davidson 1987, Plt. 103 No. 1842, 1843, 1844; Korinthos'tan ele geçen kaş bölümleri eksik yüzüklerin halka kısmı Değirmenderesi örneğinde olduğu gibi tellerin birbirine sarılmasıyla üretilmiştir.

⁵¹ Berti, 2012, 211, Plt. 9. t.273 numaralı mezardan ele geçen bu yüzük Değirmenderesi örneğiyle oldukça benzemekte ve mezar buluntuları içinde yer alan anonim follis sayesinde MS XI. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir.

Fig. 10. Yüzükler

B örneğinin ise düz sade yassı dikdörtgen kesitli ince bir yüzük halkası ve onun üzerine lehimlenerek yerleştirilmiş, dikdörtgen yüzük kaşından oluştuğu görülmektedir. Gümüşten üretilen yüzük altın yaldızla kaplanmıştır. Yüzük kaşı dikdörtgen şeklinde biçimlendirilmiş olup dört kenarın da köşelerde üst noktalardan birbiriyle birleştirilmediği görülmektedir. Bu uygulama kenarların keskin bir şekilde sivrilmesini önlemek ve kenarların yüzük taşına daha iyi kavramasını sağlamak için yapılmış olmalıdır. Kaşın içinde üzeri hafif çizgili yeşilimsi kahverengi tonlarında yüzük taşı yer almaktadır. Yüzük taşı, kaşın içine yerleştirildikten sonra kaşın kenarları içe doğru kıvrılarak taş yerine sabitlenmiştir.⁵²

C örneği ise tek parça olarak gümüşten üretilmiş ve B örneğinde olduğu gibi altın yaldızla kaplanmıştır. Yüzüğün halka kısmı omuza doğru genişleyerek oval yüzük kaşını oluşturmaktadır. Taşı mevcut olmayan yüzüğün, halka kısmının bir bölümü de oldukça zarar görmüştür. Benzer forma sahip yüzükler Hellenistik, Roma ve Doğu Roma dönemleri boyunca ufak farklılıklarla karşımıza çıkmaktadır⁵³.

Diğer

Kutu içinde ayrıca prizma biçimli Uz. 1,4, Gen. 0,6 cm boyutlarında bir parça kuvars yer almaktadır (Fig. 11A). Bu yarı değerli taş daha sonra bir kolye sarkacında veya bir yüzükte taş olarak⁵⁴ kullanılmak üzere satın alınmış ve mücevher kutusu içinde saklanmış olabileceği gibi, farklı bir takıya ait olup sonrasında kopmuş da olabilir. Söz konusu buluntunun net olarak saptayamadığımız kullanım amaçları daha da çeşitlendirilebilir.

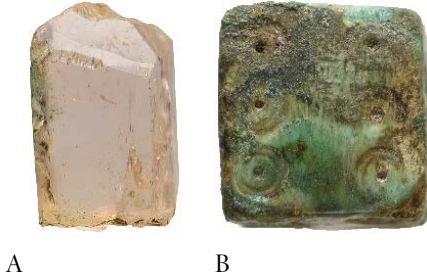

Fig. 11. Diğer buluntular

Kutunun içinden çıkan buluntular arasında ilginç bir şekilde 1,3 x 1,3 cm boyutlarında kemik bir zar da yer almaktadır (Fig. 11B). Zarın her bir yüzeyindeki sayı değerleri, iç içe geçmiş iki daire ve merkezde bir nokta şeklinde işlenmiştir. Daireler eski Yunan zarları ve evrensel olarak kullanılan günümüz zarlarında olduğu gibi karşılıklı yüzlerdeki sayıların toplamı yedi olacak biçimde yerleştirilmiştir (1-6) (2-5) (3-4)⁵⁵. Açık bir renge sahip olan zar, içinde bulunduğu bronz kutunun korozyonundan dolayı

⁵² Taşı kayıp benzer bir örnek Yunanistan'da karşımıza çıkmaktadır ve MS XI-XII. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Papanikola-Bakirtzi 2002, 444-445, Nr. 589).

⁵³ Bingöl 1999, 155, No. 169; 159, No. 174; 161, No. 177; Marshall 1907, Plt. 25, 971; Davidson 1987, Plt. 103, No. 1811; Waldbaum 1983, Plt. 49, 845.

⁵⁴ Korinthos'ta ele geçen bir yüzük üzerinde benzer bir uygulama görülmektedir Davidson 1987, Plt. 102, No. 1815; Bosselman-Ruickbie 2011, 338, Kat. Nr. 249.

⁵⁵ Bener 2016, 83.

yeşilimsi bir renk almıştır. Söz konusu zarların benzerleri erken dönemlerden itibaren form değişikliğine uğramadan hem Roma hem de Doğu Roma kontekstlerinde ele geçmektedir. Korinthos⁵⁶, Atina Agorasi⁵⁷, Smyrna⁵⁸, Saraçhane⁵⁹, Perge⁶⁰, Elause Sebaste⁶¹ ve Anemurion⁶² gibi birçok antik kentten ele geçen benzer zarlar farklı dönemlere tarihlendirilmiştir.

Sonuç

Stratonikeia antik kentine oldukça yakın konumda bulunan Değirmenderesi yerleşiminden (Fig. 13) ele geçen takılar üzerinde yapılan gözlem ve incelemelerde aşağıdaki tespitler yapılmıştır. Fig. 4'te gösterilen küpeler ilk bakışta birbirinin aynı gibi görünse de dikkatli bir şekilde incelendiğinde aralarında farklılıklar olduğu göze çapmaktadır. İlk olarak küpelerin alt yayında bulunan üçgen ve halka süslemelerin sayısının eşit olmadığı görülmektedir. A küpesinde beş üçgen dört halka bulunurken, B küpesinde altı üçgen beş halka vardır. İkinci olarak A küpesinin hilal biçimli bölümü üstten daha dar, yandan ise uzun iken; B küpesinin aynı bölümü üstten geniş, yandan kısa bir form sergilemektedir. Üçüncü olarak ise B küpesinde bulunan disk formulu bölümde opak yeşil renkte düz bir emay süsleme kullanılmışken, A küpesindeki söz konusu bölümde hem farklı renkler tercih edilmiş hem de emay tekniğinin farklı bir türü olan hücre tipi emay kullanılmıştır. A küpesinin disk formulu alanında uygulanan hücre tipi emay tekniği düz emay uygulamasına göre ustalık ve daha fazla uğraş isteyen bir uygulamadır. Bu nedenle A küpesinin daha yetkin ellerden çıktığı, B küpesinin ise farklı bir usta tarafından uygun imkanlar dahilinde A küpesinin kaybolan eşine alternatif olarak tekrar üretildiği veya B küpesinin bu kısmının sonradan bir onarım gördüğü şeklinde çeşitli varsayımları akla getirmektedir.

Yapılan literatür araştırmalarında, Fig. 6'da gösterilen küpelerin benzerlerine rastlanmamıştır. Buna karşın, söz konusu buluntular yukarıda bahsettiğimiz üzere sepet tipi küpelerin ikinci tipiyle bazı ortak özellikler göstermektedir. Ancak aralarında birtakım farklılıklar olduğu da görülmektedir. Hem var olan tipin özelliklerini bünyesinde barındırması hem de sahip olduğu yeni özelliklerle birlikte bunları kaynaştırıp birleştirmesi; Fig. 6'da gösterilen Değirmenderesi küpelerinin, sepet tipi küpelerin yeni bir varyasyonu olarak ortaya çıkmış olabileceğini düşündürmektedir.

1960'lardan bu yana ilgili yayınlarda⁶³ kaliteli bir işçiliğe sahip, gösterişli mücevherlerin Konstantinopolis kuyumcularına atfedilme eğilimi mevcuttur⁶⁴. Bu nedenle yukarıda bahsettiğimiz üç

⁵⁶ Korinthos'tan ele geçen örnekler oldukça benzer olmalarına rağmen farklı kontekstlerden ele geçmiştir bk. Davidson 1987, Plt. 100, No. 1746 (Doğu Roma konteksti); Plt. 100, No. 1747 (Roma konteksti); Plt. 100, No. 1748 (MS 4. yüzyıl konteksti).

⁵⁷ Robinson 1959, Plt. 56, No. L70, L71 (MS V. yüzyıl)

⁵⁸ Ersoy – Çelik-Ersoy 2012, 98-99, Res. 5, 20 (MS II. yüzyıl)

⁵⁹ Gill 1986, 259, No. 484.

⁶⁰ Garan 2015, 101, Z.2 (MS I-VIII. yüzyıl)

⁶¹ Ferrazzoli 2012, 303, Plt. 4, No. 38 (MS VII. yüzyıl)

⁶² Russel 1982, Fig. 4, No. 27.

⁶³ Ross 1965; 1979, 297-301; Brown 1979, 57-62; 1984.

⁶⁴ Toth 2012, 277.

bileziğin Konstantinopolis üretimi olduğu⁶⁵ veya olabileceği⁶⁶ belirtilmiştir. Konstantinopolis üretimi olup olmadıklarını gösteren net veriler bulunmamakla birlikte, birbirlerine oldukça benzeyen bu üç bileziğin en azından aynı atölyeden çıkmış olma ihtimali bir hayli yüksektir. Fig. 8'de gösterilen Değirmenderesi bilezikleri de söz konusu örneklerle form ve süsleme teknikleri açısından oldukça benzer olmasına rağmen birkaç noktada bu bileziklerden ayrılmaktadır. Değirmenderesi örneklerinde dairesel alanlar daha az sayıda ancak daha geniş yapılmış olup bunun sonucunda üst ve altta yer alan bordür alanlarının daireler tarafından bölünmesine sebep olmuştur. Hatta B örneğinde bordür alanlarının yanı sıra daireler arasında kalan alanlar da oldukça azalmıştır. Bu farklar göz önüne alındığında, Değirmenderesi bileziklerinin diğer üç bileziğin varlığından bir şekilde haberdar olan bir usta tarafından farklı bir atölyede üretilmiş olabileceği düşünülmektedir⁶⁷.

Mücevher kutusu içinde yer alan yüzüklere baktığımızda, genelde popüler tipler olduğunu görmekteyiz. Özellikle de Fig. 10'da C olarak gösterilen yüzük erken dönemlerden itibaren ufak farklılıklar göstererek uzun bir tarihsel süreç içinde varlığını sürdürmüştür. A örneği ise özellikle MS X-XII. yüzyıl aralığında popüler olmuş Doğu Roma'ya has bir örnek olmalıdır. Çünkü söz konusu tipe Doğu Avrupa'nın birçok noktasında, özellikle de Bulgaristan'da Doğu Roma garnizonlarının bulunduğu kalelerde⁶⁸, Yunanistan'da⁶⁹ ve Batı Anadolu'da⁷⁰ bu dönemlerde rastlanmaktadır.

Kemik bir oyun zarının mücevher kutusu içinde mücevherlerle birlikte saklanması, zarın sahibi için özel bir değerinin olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Kemikten üretilmiş zar muhtemelen maddi bir değerden çok manevi bir değere sahip olmalıdır. Antik dönemlerde kadınların da erkekler gibi zar atarak kumar oynadıkları bilinmektedir⁷¹. Bu nedenle söz konusu zar, belki de mücevherlerin sahibi olan evin hanımının oyunlarda kullandığı şanslı zarı veya yüksek bir kazanç elde ettiği oyundan sonra hatıra olarak sakladığı bir zar olabilir.

Buluntuların geneline baktığımızda ise takıların tamamının gümüşten üretilmiş olduğu ve ner-

⁶⁵ M. C. Ross, *Dumbarton Oaks Koleksiyonu'ndaki ve Boston Müzesi'ndeki bilezikleri MS XI-XII. yüzyıla tarihlemektedir*. Bu bilezikler üzerinde yer alan bitkisel süslemeleri Aachen Rölikeri'nin (St. Pers Anastasios Rölikeri) kubbesinde bulunan bitkisel bezemelerle, grifon ve hayvan betimlemelerinin ise San Marco buhurdanlığı üzerindeki grifon ve hayvan figürleriyle büyük benzerlikler gösterdiğini ileri sürerek bahsi geçen bilezikleri Konstantinopolis üretimi olduklarını söylemektedir (Ross 1965, 80-81). Ancak söz konusu Aachen Rölikerinin sonraki çalışmalarda imparatorluğun daha doğusunda, Antiocheia'da Gürcü bir usta tarafından yapılmış olabileceği belirtilmiştir (Wixom 1997, 461). San Marco buhurdanlığının ise Konstantinopolis üretimi olduğu net olarak saptanamamıştır (Kalavrezou 1997, 251).

⁶⁶ Kalavrezou 1997, 249.

⁶⁷ Usta diğer bilezikleri model kitapları veya farklı bir şekilde görmüş olabileceği gibi üretildiği atölyede daha önce çalışmış da olabilir. Çünkü Erken Doğu Roma takılarının üretimi ve bölgeler arası dolaşımına dair yapılan bir çalışmada, takı modasını başkentin belirlediği ancak bu takıların model kitapları, örnekler veya gezici ustalar gibi çeşitli yöntemlerle bölgeler arasında yayılmış olabileceği belirtilmiştir (Stolz 2010, 37). Bu uygulamalar muhtemelen söz konusu dönemde de devam etmiştir.

⁶⁸ Grigorov 2007, 104.

⁶⁹ Papanikola-Bakirtzi 2002, 444-445, Nr. 587, 588.

⁷⁰ Berti, 2012, 211, Plt. 9, t.273.

⁷¹ Bener 2016, 84. Ovidius da (III. 350-370, 92) kadınlara, zar atmayı ve çeşitli zarlarla oynanan oyunları bildiklerini öğütlemiştir. Eğer bir kadın oyun oynamayı bilmiyorsa onun ayıplanacağını söylemektedir.

deyse tümünün altın yaldızla kaplanarak daha zengin bir görünüm kazandırılmak istendiği dikkati çekmektedir. Gümüş, söz konusu dönemde altın kadar pahalı bir metal olmadığından altına kıyasla daha ulaşılabilir düzeydedir⁷². Ancak takıların altından daha ucuz bir metal olmasına rağmen yine de değerli metaller grubu içinde yer alan gümüşten üretilmesi ve hilal biçimli küpelerde hücre tipi emay tekniğinin kullanılmış olması⁷³ nedeniyle takıların sahibinin bulunduğu toplum içinde belli bir gelir seviyenin üzerinde olduğu söylenebilir.

Ayrıca buluntular, birbirini dik kesen duvarların oluşturduğu, büyüklü küçüklü dikdörtgen formlu odaların birleşmesinden meydana gelen yapı kompleksi içinde ele geçmiştir. Bu yapı alandaki diğer mimari yapılaşma örneklerine nazaran daha simetrik ve düzgün bir görünüme sahiptir. Yapının kullanım amacı henüz net bir şekilde tespit edilememiştir. Ancak yapı kompleksinin batısında kalan odalarında, kuzey-güney yönde aralıklarla sıralanmış 4 adet pithos yer almakta olup diğer mekanlarında da devşirme malzemeden pres altlıkları ve bekletme havuzları gibi üretime yönelik buluntular tespit edilmiştir. Söz konusu veriler ışığında yapının şarap veya zeytinyağı üretimine hizmet etmiş bir ışık yapısı olduğu düşünülmektedir. Bu da yapıda ele geçen takıların da bir zeytinyağı üreticisi veya tüccarının karısına ait olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Ayrıca günümüzdeki durumu düşünecek olursak kadınlar takılarını kendilerine en yakın ve en güvenli yerler olarak düşündükleri yatak odalarında muhafaza etmektedir. Muhtemelen bahsi geçen dönemde insanlar böylesine değerli takıları muhafaza etmek için aynı düşünceye sahip olmalıdır. Bu da takı kutusunun ele geçtiği mekanın, kesin olmamakla birlikte çiftin yatak odası olabileceğini ve söz konusu yapı kompleksinin sadece bir ışık yapısı olmadığı aynı zamanda mülk sahibinin yaşam alanlarını da içerdiğine işaret etmektedir. Aynı bölgede aynı tarihlerden üretim ve yaşam alanlarının birlikte olduğu ışık alanları bulunmaktadır⁷⁴. Bu gelenek Erken Doğu Roma ve öncesi dönemlerde de aynı bölgede bilinmekte ve uygulanmaktadır⁷⁵.

Çalışma raporlarında da belirlendiği gibi ele geçen küçük buluntu ve mimari yapılaşma üzerinden yapılan ön değerlendirmeler sonucu alanın MS III-VII. yüzyıl aralığında kesintisiz kullanıldığı, sonrasında MS VII-VIII. yüzyılda bir boşluk olduğu, MS IX. yüzyıl sonlarına doğru ise tekrar bir hareketliliğin yavaş yavaş başladığı tespit edilmiştir. Tarihsel süreç içinde yaşanan bu kesintinin sebebi MS VII. yüzyılın ilk çeyreği içinde başlayan⁷⁶ salgın hastalıklar, deprem ve Sasani akını ile sonrasın-

⁷² Stratford 1993, 19.

⁷³ P. Hetherington, hücre tipi emay teknik kullanılarak dekore edilen takıların sadece zengin aileler veya topluluklar tarafından ulaşılabilir konumda olduğundan bahsetmektedir (Hetherington 1988, 29-38).

⁷⁴ Değirmenderesi'nin yaklaşık 2,3 km güneydoğusundaki Beybağı'nda yapılan kazılarda fırın, üretim ve yaşam alanlarının aynı yerde olduğu ve hemen yakınında mezarlığın varlığı belirlenmiştir. Beybağ'da bulunan fırın, işlikler ve mezarlar X. yüzyıldan XIII. yüzyıl başına kadar tarihlendirilmiştir. Geniş bilgi için bk. Tırpan – Söğüt 2008, 398-399; Büyüközer 2009, 251-252, Res. 8-9; Söğüt 2018a, 452, Fig. 20; Söğüt 2018b, 20-21, Fig. 1.5; Öztaşkın 2020, 178-196.

⁷⁵ Değirmenderesi'nin yaklaşık 3,3 km güneyindeki Börükçü'de yapılan kazılarda Geç Roma Dönemi'nde Zeytinyağı işlik ve yaşam alanlarının birlikte kullanılmış olduğu tespit edilmiştir (Söğüt 2012, 560-561; Büyüközer 2012, 129-132, Fig. 6-7). Aynı yerleşim içinde dokuma atölyelerinde de benzer tespitler yapılmıştır (Söğüt 2012, 558-559). Bu bölgedeki zeytinyağı işlik alanları ve bunların kullanımı ile ilgili olarak geniş bilgi için bk. Büyüközer 2018, 28-43.

⁷⁶ Bu dönemde Stratonikeia yerleşimindeki küçülme net bir şekilde görülmektedir. Bu konudaki değerlendirmeler ile ilgili olarak bk. Söğüt 2018a, 434-435, 451.

da MS IX. yüzyıla kadar süren Arap akınları olabilir⁷⁷. Anadolu ve Karia Bölgesi'ni ciddi şekilde etkileyen akınların Stratonikeia antik kentinde de izlenebildiği üzere Batı Anadolu'nun genelinde kentlerin küçülmesine ve hatta bazı kentlerin ise terk edilmesine varan sonuçlar doğurmuş olduğu bilinmektedir⁷⁸. Buna ek olarak MS VII. yüzyılın birinci çeyreği içinde bölgede gerçekleşen deprem ve sonrasında ortaya çıkan salgın hastalıkların da bu duruma büyük etkisi olmalıdır⁷⁹.

MS IX. yüzyılda Makedon hanedanıyla birlikte İstanbul ve çevresinde başlayan yeni bir gelişim evresi MS XII. yüzyıl sonuna kadar Anadolu'da da görülmektedir. Bu dönemde bölgede mimari yapılaşma yoğunluk kazanmıştır⁸⁰. Karia Bölgesi'ndeki yansımaları ise taş eserlerin zenginleşmesi ile anlaşılmaktadır⁸¹. Aynı şekilde ele geçen takıların hem benzerleriyle yapılan karşılaştırma hem de diğer küçük buluntuların desteklemesiyle MS XI. yüzyıla tarihlenebileceğini düşündürmektedir⁸². Söz konusu kronolojiye de uygun olarak tarihlenen takıların özenli bir şekilde işlenişi, Makedon hanedanıyla başlayan zenginliğin bölge özelinde görülen diğer bir yansıması olmalıdır.

Orta Doğu Roma Dönemi'nde yaşamış bir kadının takı seti olarak tanımlayabileceğimiz bronz kutu içinde ele geçen farklı türden takılardan oluşan bu buluntu grubu, Orta Doğu Roma Dönemi takı modasını bütüncül bir şekilde yansıması açısından günümüze ulaşmış oldukça önemli bir örnektir.

⁷⁷ Anadolu'ya yapılan Arap akınlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Arvitez 1983, 219-236.

⁷⁸ Öztaşkın 2015, 164

⁷⁹ Sögüt 2018a, 451.

⁸⁰ Karia bölgesindeki yapılaşma için bk. Özyurt-Özcan 2012, 443, dipnot 82.

⁸¹ Stratonikeia'da yapılan kazı çalışmalarında, özellikle Kuzey Şehir Kapısı devamındaki Kuzey Caddede X. yüzyıl sonlarında başlayan ve XI. yüzyılda devam eden yoğun bir yapılaşmanın olduğu anlaşılmıştır (Sögüt 2018a, 452-453). Hatta kentte altın sikkenin bulunduğu dönemlerden birisini de bu tarihler oluşturmaktadır (Sezgin 2011, 196). M. Öztaşkın Arap akınlarının ve ikonoklazma tartışmalarının sonlandığı MS IX. yüzyıldan itibaren ise Makedonya hanedanıyla beraber İstanbul ve çevresinde yaşanan gelişimin MS XII. yüzyıl sonuna kadar Anadolu'da ve Stratonikeia'da kendini gösterdiğini düşünmektedir. Bu konuda bk. Öztaşkın 2015, 164.

⁸² Bronz mücevher kutusunun birkaç metre uzağından, aynı seviyede MS 976-1030/35 arasına tarihlendirilen bir anonim follis ele geçmiştir.

KATALOG**Fig. 2; Çiz. 1****Müze Env. No:** 2018-15A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07**Eserin Adı:** Pyxis**Materyal:** Bronz**Ölçüleri:** Göv. Yük.: 5,6; Gövde Çap.: 7,3; Der.: 5,4; Cid. Kal.: 0,1;
Kapak Yük.: 3,9; Çap.: 7,5; Der.: 3,7; Cid. Kal.: 0,2 cm**Referans:** Tırpan 2008, 8, Res. 25**Fig. 4A, Çiz. 2****Müze Env. No:** 2018-20A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/5**Eserin Adı:** Küpe**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Tüm Yük.: 4,8; Küpe Yük.: 3,6; Gen.: 4,4-3,2; Kal.: 0,6-0,1;
Halka Kal.:0,2; Küre Çap.: 0,8 cm**Referans:** Dalton 1901, Plt. 4, No. 267; Orsi 1942, Tav. XI, 8; Coche de La Ferté 1957 Pl. II, 4-5; Ross 1964, 382-383, No. 440; Brouskari 1985, Fig. 144; Totev 1993, 53, Fig. 25 a, b, c, d**Fig. 4B; Çiz. 3****Müze Env. No:** 2018-21A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/6**Eserin Adı:** Küpe**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Yük.: 3,6; Gen.: 4,4; Kal.: 0,4-0,1; Küre Çap.: 0,8 cm**Referans:** Dalton 1901, Plt. 4, No. 267; Orsi 1942, Tav. XI, 8; Coche de La Ferté 1957 Pl. II, 4-5; Ross 1964, 382-383, No. 440; Brouskari 1985, Fig. 144; Totev 1993, 53, Fig. 25 a, b, c, d

Fig. 6A; Çiz. 4**Müze Env. No:** 2018-18A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/3**Eserin Adı:** Küpe**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Yük.: 4,6; Gen.: 2,6; Der.: 2,3; Halka Kal.: 0,2 cm**Referans:****Fig. 6B; Çiz. 5****Müze Env. No:** 2018-19A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/4**Eserin Adı:** Küpe**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Yük.: 4,7; Gen.: 2,7; Der.: 2,3; Halka Kal.: 0,2 cm**Referans:****Fig. 7A; Çiz. 6****Müze Env. No:** 2018-22A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/7**Eserin Adı:** Amulet Kolye Ucu**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Yük.: 4,1; Çap.: 3,1; Kal.: 0,3; Halka Çap.: 0,9; Halka Kal.: 0,2 cm**Referans:** Berti 2012, 205, Plt. 3, t.146; Berti 2012, 208, Plt. 6, t.196; Bulgurlu 2018, 425, No. 13.**Fig. 7B; Çiz. 7****Müze Env. No:** 2018-23A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/8**Eserin Adı:** Kolye Ucu**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Yük.: 4,5; Gövde Çap.: 3,1; Gövde Yük.: 2,7; Halka Çap.: 1; Halka Kal.: 0,2 cm**Referans:** Waldabaum 1983, Plt. 46, 761

Fig. 7C; Çiz. 8**Müze Env. No:** 2018-24A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/9**Eserin Adı:** Kolye Ucu**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Yük.: 3,1; Gövde Çap.: 1,5; Gövde Yük.: 1,5; Halka Çap.: 1,2; Halka Kal.: 0,2 cm**Referans:****Fig. 8A; Çiz. 9****Müze Env. No:** 2018-16A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/1**Eserin Adı:** Bilezik**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Çap.: 6,1x5,1; Yük.: 2,4; Kal.: 0,2 cm**Referans:** Ross 1965, Plt. 58, No. 108; Ross – Downey 1957, 31, Fig. 11; Kalavrezou 1997, 249, No.174; Yeroulanou 2010, 48, Plt. 26-27.**Fig. 8B; Çiz. 10****Müze Env. No:** 2018-17A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/2**Eserin Adı:** Bilezik**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Çap.: 6,1x5,3; Yük.: 2,4; Kal.: 0,2 cm**Referans:** Ross 1965, Plt. 58, No. 108; Ross – Downey 1957, 31, Fig. 11; Kalavrezou 1997, 249, No.174; Yeroulanou 2010, 48, Plt. 27.**Fig. 10A; Çiz. 11****Müze Env. No:** 2018-27A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/13**Eserin Adı:** Yüzük**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Gen.: 2,6; Yük.: 2,3; Kal.: 0,3; Kaş Çap.: 1,2; Kaş Yük.: 0,5 cm**Referans:** Davidson 1987, Plt. 103, No. 1842, 1843, 1844; Bodinaku 2001, 96, Tab. XXI, 6; Papanikola-Bakirtzi 2002, 444-445, Nr. 587, 588; Grigorov 2007, 199, No. 7; Berti, 2012, 211, Plt. 9.

Fig. 10B; Çiz. 12**Müze Env. No:** 2018-25A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/10**Eserin Adı:** Yüzük**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Yük.: 2,5; Der.: 1,3; Kaş Yük.: 1,6; Kaş Gen.: 1,7; Halka Çap.: 2,2; Halka Gen.: 0,4; Halka Kal.: 0,1 cm**Referans:** Papanikola-Bakirtzi 2002, 444-445, Nr. 589.**Fig. 10C; Çiz. 13****Müze Env. No:** 2018-26A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/11**Eserin Adı:** Yüzük**Materyal:** Gümüş**Ölçüleri:** Yük.: 2,1; Ölçülebilir Gen.: 2,1; Der.: 1,3; Kal.: 0,3 cm**Referans:** Waldbaum 1983, Plt. 49, 845; Davidson 1987, Plt. 103, No. 1811; Bingöl 1999, 155, No. 169; 159, No. 174; 161, No. 177.**Fig. 11A****Müze Env. No:** -**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/12**Eserin Adı:** Kuvars**Materyal:** Kuvars (Kaya Kristali)**Ölçüleri:** Uz. 1,4, Gen. 0,6 cm**Referans:****Fig. 11B; Çiz. 14****Müze Env. No:** 2019-164A**Kazı Env. No:** 17DDS01-B07/12**Eserin Adı:** Zar**Materyal:** Kemik**Ölçüleri:** 1,3x1,3 cm**Referans:** Robinson 1959, Plt. 56, No. L70, L71; Russel 1982, Fig. 4, No. 27; Gill 1986, 259, No. 484; Davidson 1987, Plt. 100, No. 1746; Ersoy – Çelik-Ersoy 2012, 98-99, Res. 5; Ferrazzoli 2012, 303, Plt. 4, No. 38; Garan 2015, 101, Z.2.

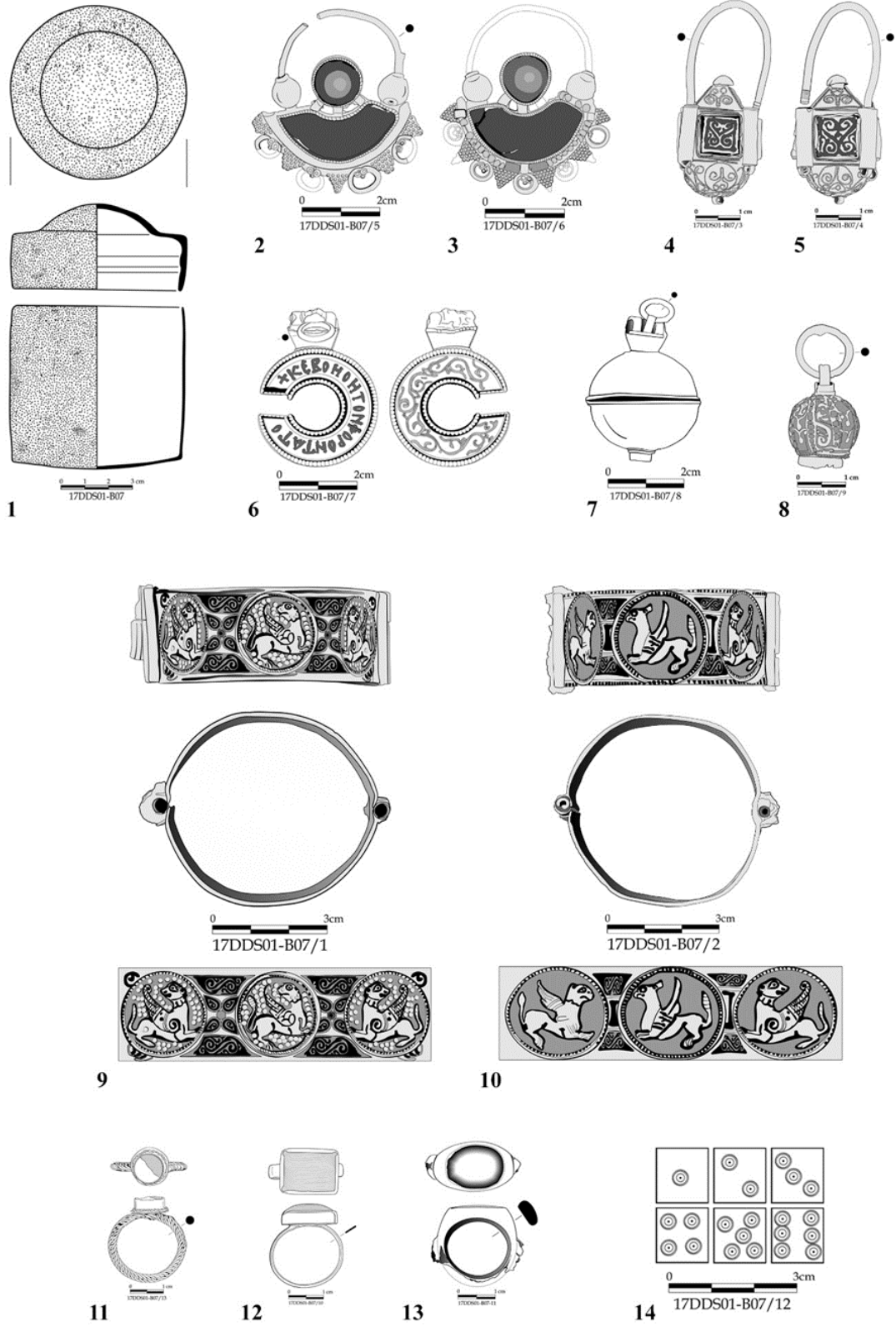

Fig. 12. Takıların çizimleri (Çiz.: N. Kurum Durnagözü)

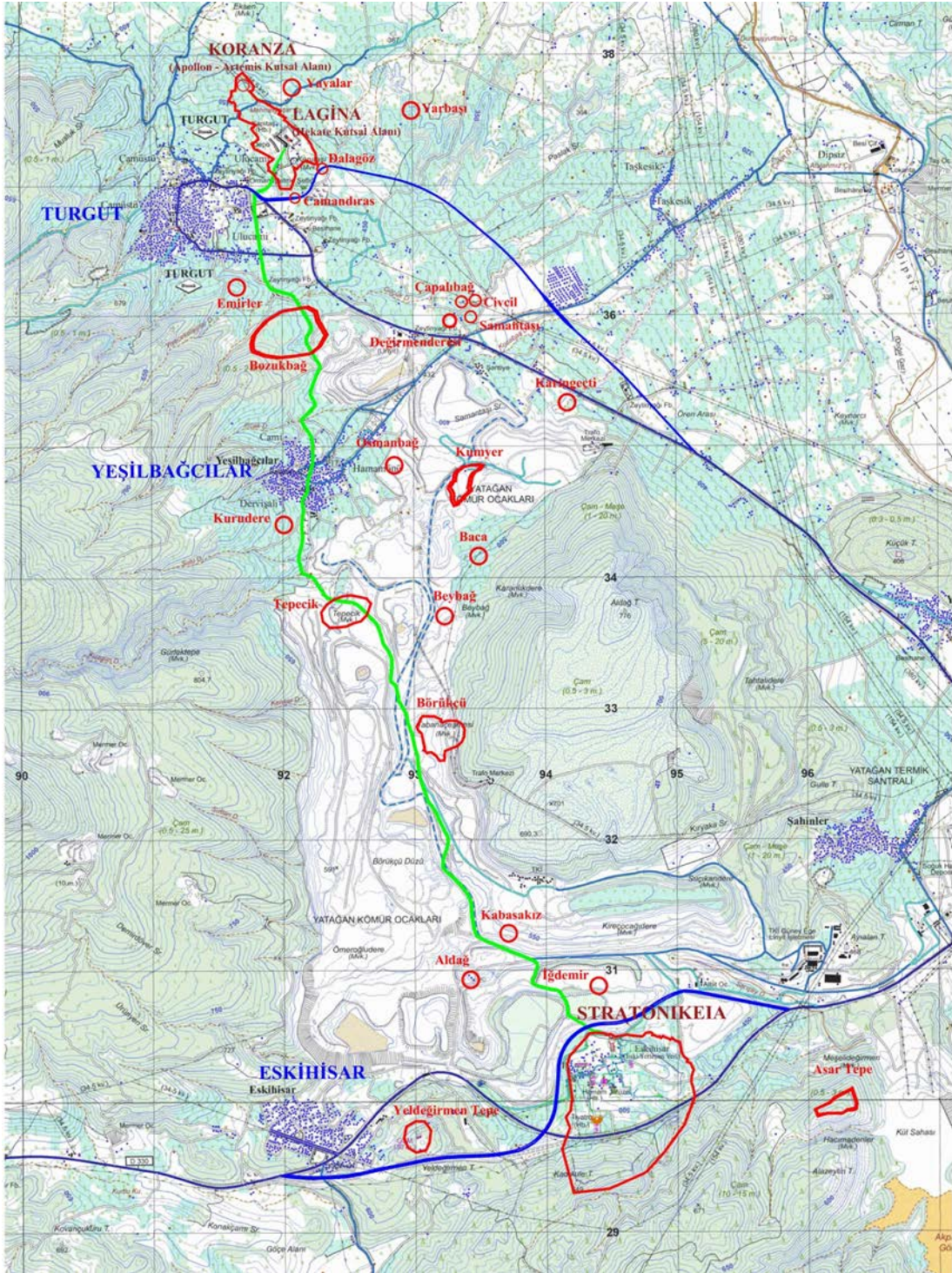

Fig. 13. Değirmenderesi ve çevresindeki nekropol ve yerleşimler (Sögüt 2019, Har.1'den)

BİBLİYOGRAFYA

- Albani 2010 J. Albani, “Elegance Over the Borders: The Evidence of Middle Byzantine Earrings”. Eds. C. Entwistle – N. Adams *Intelligible Beauty: Recent Research on Byzantine Jewellery*. London (2010) 193-202.
- Alchermes 1997 J. D. Alchermes, “The Bulgarians”. Eds. H. C. Evans – W. D. Wixom, *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D. 843–1261*. New York (1997) 320-335.
- Altun 2015 F. İ. Altun, *Kuşadası, Kadıkalesi/Anaia Kazısı 2001-2012 Sezonu Bizans Küçük Buluntuları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi. İzmir 2015.
- Arseven 1970 C. E. Arseven, *Türk Sanatı*. İstanbul 1970.
- Arvitez 1983 J. A. Arvitez, “The Defence of Byzantine Anatolia During the Reign of Irene (780-802)”. Ed. S. Mitchell, *Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia, Proceedings of a Colloquium held at University College Swansea in April 1981*. Oxford (1983) 219-236.
- Bener 2016 S. S. Bener, *Antikçağda Oyun ve Oyuncaklar*. İstanbul 2016.
- Berti 2012 F. Berti, “Grave Goods From the Necropolis in the Agora of Iasos”. Eds. B. Böhlendorf-Arslan – A. Ricci, *Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts, Byzas 15*, İstanbul (2012) 187-211.
- Bingöl 1999 F. R. I. Bingöl, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Antik Takılar*. Ankara 1999.
- Bodinaku 2001 N. Bodinaku, “Varreza Tumulare e Dukatit në Rrethin e Vlorës (Gërmime 1973 74)”. *Iliria* 30/1–2 (2001) 9-100.
- Bosselmann-Ruickbie 2008 A. Bosselmann-Ruickbie, “Byzantinisch, Islamisch oder, Internationaler Stil? Email- und Körbchenohrringe aus dem Östlichen Mittelmeerraum”. Ed. U. Koenen, M. Müller-Wiener, *Grenzgänge im östlichen Mittelmeerraum: Byzanz und die islamische Welt vom 9. bis 13. Jahrhundert*. Wiesbaden (2008) 83-119.
- Bosselmann-Ruickbie 2011 A. Bosselmann-Ruickbie, *Byzantinischer Schmuck: des 9. bis frühen 13. Jahrhunderts*. Wiesbaden 2011.
- Böhlendorf-Arslan 2012 B. Böhlendorf-Arslan, “Das Bevegliche Inventar Eines Mittelbyzantinischen Dorfes: Kleinfunde aus Boğazköy”. Eds. B. Böhlendorf-Arslan – A. Ricci, *Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts, Byzas 15*. İstanbul (2012) 351-368.
- Brouskari 1985 M. Brouskari, *The Paul and Alexandra Canellooulos Museum: A Guide*. Athens 1985.
- Brown 1979 K. R. Brown, “The Mosaics of San Vitale: Evidence for The Attribution of Some Early Byzantine Jewelry to Court Workshops”. *Gesta* 18/1 (1979) 57-62.
- Brown 1984 K. R. Brown, *The Gold Breast Chain from the Early Byzantine Period in the Römisch-Germanisches Zentralmuseum*. Mainz 1984.
- Buckton 1988 D. Buckton, “Byzantine Enamel and the West”. Ed. J. D. Howard-Johnston, *Byzantium and the West, C.850-c.1200: Proceedings of the XVIII Spring Symposium of Byzantine Studies*. Amsterdam (1988) 235-244.
- Buckton 1995 D. Bucton, “Byzantine Enemal”. Ed. D. Buckton, *Byzantium: Treasures of Byzantine Art an Culture From British Collections*. London (1995) 18.
- Bulgurlu 2018 V. Bulgurlu, “Maden Buluntular 2000-2009”. Eds. S. Doğan – E. F. Findik,

- Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları: 1989-2009. İstanbul (2018) 381-456.
- Büyüközer 2009 A. Büyüközer, "2.2 Beybağ Çalışmaları", 250-253: A. Tırpan, B. Sögüt, "Lagina ve Börükçü 2007 yılı çalışmaları". 30. Kazı Sonuçları Toplantısı XXX/4 (2009) 243-266.
- Büyüközer 2012 A. Büyüközer, "Börükçü'de Atölyeler Mahallesi ve Zeytinyağı Üretimi", Ed. B. Sögüt, *Stratonikeia'dan Lagina'ya Ahmet Adil Tırpan Armağanı*. İstanbul (2012) 127-146.
- Büyüközer 2018 A. Büyüközer, "2.2. Antik Dönem'den Günümüze Zeytinyağı Üretimi". Eds. B. Sögüt – S. Gencer, Gibye (Yeşilbağcılar), *Stratonikeia Çalışmaları 3*. Ankara (2018) 28-43.
- Callatay 1983 F. de Callatay, "Granulation". Eds. T. Hackens – R. Winkes, *Gold Jewelry; Craft, Style and Meaning From Mycenae to Constantinopolis*. Louvain-la-Neuve (1983) 185-191.
- Coche de la Ferte 1957 E. Coche de La Ferté, "Bijoux Byzantins de Chio, de Crete, de Salonique". Ed. E. Coche de La Ferté, *Collection Helene Stathatos. Les Objets Byzantins et Post-Byzantins*. Strasbourg (1957) 12-56.
- Dalton 1901 O. M. Dalton, *Catalogue of the Early Christian Antiquities and Objects from the Christian East in The Department of British and Mediaeval Antiquities and Ethnography of the British Museum*. London 1901.
- Davidson 1987 G. R. Davidson, *The Minor Objects. Corinth Vol. XII, American School of Classical Studies at Athens*. USA 1987.
- Demirer – Elam 2018 Ü. Demirer – N. Elam, "Lead Seals of the Kibyra Excavations". *Adalya* 21 (2018) 245-276.
- Drauschke 2006 J. Drauschke, "Byzantine and "Oriental" Imports in the Merovingian Empire from the Second Half of the Fifth to the Beginning of the Eighth Century". *Reading Medieval Studies* XXXII. Reding (2006) 53-73.
- Ersoy – Çelik-Ersoy 2012 A. Ersoy – G. Çelik Ersoy, "Smyrna/İzmir Kazıları Kemik Buluntuları". *TÜBA-AR* 15 (2012) 95-113.
- Evans et al. 2001 H. C. Evans – M. Holcomb – R. Hallman, "The Arts of Byzantium". *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*. 58/4 (2001) New York.
- Ferrazzoli 2012 A. F. Ferrazzoli, "Byzantine Small Finds from Elaiussa Sebaste". Eds. Böhlendorf-Arslan – A. Ricci, *Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts*, Byzas 15. İstanbul (2012) 289-307.
- Garan 2015 H. Garan, *Antik Çağda Kemik Endüstrisi ve Perge'de Bulunmuş Kemik Eserler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul 2015.
- Gill 1986 M. V. Gill, "The Small Finds", Ed. R. M. Harrison, *Excavations at Saraçhane in Istanbul. Vol. 1, The Excavations, Structures, Architectural Decoration, Small Finds, Coins, Bones, and Molluscs*. Washington (1986) 226-277.
- Gonosova – Kondoleon 1994 A. Gonosova – C. Kondoleon, *Art of Late Rome and Byzantium in the Virginia Museum of Fine Arts*. Richmond 1994.
- Grigorov 2007 V. Grigorov, *Метални накити от средновековна България (VIII-XI в.)*. Sofya 2007.
- Hetherington 1988 P. Hetherington, "Enamels in the Byzantine World: Ownership and Distribution". *Byzantinische Zeitschrift* 81/2 (1988) 29-38.
- Higgins 1961 R. A. Higgins, *Greek and Roman Jewellery*. London 1961.

- Horvath 2013 E. Horvath, “Gemstone and Glass Inlaid Fine Metalwork from the Carpathian Basin: The Hunnic and Early Merovingian Periods”. Ed. D Bartus, *Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae* Ser. 3. No. 1. Budapest (2013) 275-301.
- Horvath *et al.* 2009 E. Horvath – Z. May – J. S. Kovacs – M. Toth, “An Early Medieval Buckle With Cloisonne Decoration the Localization of Workshop Area By Archaeometrical Investigation”. *Archeometriai Muhely* (2009) 15-30.
- Jenkins-Madina 2004 M. Jenkins-Madina, “The Jewelry”. Eds. G. F. Bass – S. D. Matthews, J. R. Steffy, F. H. Van Doorninck, *Serçe Limanı: an Eleventh-Century Shipwreck. Vol. I: The Ship and its Anchorage, Crew, and Passengers*. Texas (2004) 289-295.
- Jenkins – Keene 1983 M. Jenkins – M. Keene, *Islamic Jewelry in The Metropolitan Museum of Art*. New York 1983.
- Kalavrezou 1997 I. Kalavrezou, “Luxury Objects”. Eds. H. C. Evans – W. D. Wixom, *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D. 843–1261*. New York (1997) 219-253.
- Koroğlu 2000 G. Koroğlu, “Bizans Kuyumculuğu”. *P Sanat, Kültür, Antika, Çağlar Boyunca Takı ve Mücevher* 17 (2000) 26-41.
- Koroğlu 2004 G. Koroğlu, *Anadolu Uygarlıklarında Takı*. İstanbul 2004.
- Koroğlu 2010 G. Koroğlu, “Yumuktepe Höyüğü Kazılarında Ortaçağ Takıları”. Eds. K. Pektaş – S. Cirtil – S. Ö. Cirtil – G. K. Öztaşkın – H. Özdemir –E. Aktuğ – R. Uykur, *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul (2010) 417-426.
- Koroğlu 2011 G. Koroğlu, “Erken Bizans Dönemi’nden Hilal Biçimli Küpeler”. Eds. A. C. Erel – B. İşler – N. Peker – G. Sağır, *Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim, Dr. A. Mine Kadıroğlu’na Armağan*. Ankara (2011) 399-407.
- Koroğlu 2018 G. Koroğlu, “Geç Roma- Erken Doğu Roma Dönemi Evlilik Takıları Üzerindeki Tasvirlerin İkonografisi”. Eds. M. Arslan –F. Baz, *Arkeoloji, Tarih ve Epigrafi’nin Arasında: Prof. Dr. A. Vedat Çelgin’in 68. Doğum Günü Onuruna Makaleler*. İstanbul (2018) 535-547.
- Lango 2010 P. Lango, “Crescent Shaped Earrings with Lower Ornamental Band”. Eds. F. Daim – J. Drauschke, *Byzanz – Das Römerreich im Mittelalter*, Teil 3, Peripherie und Nachbarschaft. Mainz (2010) 369-408.
- Lins – Oddy 1975 P. A. Lins – W. A. Oddy, The Origins of Mercury Gilding, *Journal of Archaeological Science* 2/4 (1975) 365-373.
- Marshall 1907 F. H. Marshall, *Catalogue of The Finger Rings, Greek, Etruscan, and Roman, in the Departments of Antiquities, British Museum*. London 1907.
- Maryon 1971 H. Maryon, *Metalwork and Enamelling*. New York 1971.
- Mathews 1997 T. F. Mathews, “Religious Organization and Church Architecture”. Eds. H. C. Evans – W. D. Wixom, *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D. 843–1261*. New York (1997) 20-81.
- McClanan 2019 A. L. McClanan, “Illustrious Monsters: Representations of Griffins on Byzantine Textiles”. Eds. E. Wetter – K. Starkey, *Animals in Text And Textile, Storytelling in The Medieval World*. Riggisberg (2019) 133-145.
- Oddy 1981 A. Oddy, “Gilding Through The Ages”. *Gold Bulletin* 14/2 (1981) 75-79.
- Orsi 1942 P. Orsi, *Sicilia Bizantina*, Vol. 1. Roma 1942.

- Özgüç 1985 N. Özgüç, "Sümeysat Definesi". *Belleten* XLIX/195 (1985) 441-450.
- Öztaşkın 2015 G. K. Öztaşkın, "Stratonikeia Kenti Bizans Dönemi Liturjik Taş Eserleri". Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, Stratonikeia Çalışmaları-1, İstanbul (2015) 159-173.
- Öztaşkın 2020 M. Öztaşkın, "Stratonikeia Antik Kenti Çevresindeki Beybağ Kazısında Bulunan Yerel Üretim Orta Bizans Dönemi Seramikleri". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 38 (2020) 178-196.
- Özyurt-Özcan 2012 H. Özyurt-Özcan, "Muğla, Bodrum ve Milas Arkeoloji Müzelerindeki Orta Bizans Dönemine Ait Bir Grup Liturjik İşlevli Taş Eser". *Olba* XX (2012) 427-452.
- Papanikola-Bakirtzi 2002 D. Papanikola-Bakirtzi, *Everyday Life in Byzantium* (exhibition Thessaloniki, White Tower, October 2001 – January 2002). Athens 2002.
- Robinson 1959 H. S. Robinson, "The Athenian Agora, V: Pottery of the Roman Period, Chronology". *The Athenian Agora. Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies, vol. V*. Princeton 1959.
- Ross – Downey 1957 M. C. Ross – G. Downey, "An Emperor's Gift, and Notes on Byzantine Silver Jewelry of the Middle Period". *The Journal of the Walters Art Gallery* 19/20 (1956/1957) 22-33.
- Ross 1964 M. C. Ross, "Byzantine Goldsmith-Work". *Byzantine Art, An European Art*. Athens (1964) 359-390.
- Ross 1965 M. C. Ross, *Catalogue of The Byzantine and Early Mediaeval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection, Vol. 2: Jewelry, Enamels, and Art of the Migration Period*. Washington DC 1965.
- Ross 1979 M. C. Ross, "Object of Daily Life". Ed. K. Weitzmann, *Age of Spirituality: Late Antique and Early Christian Art, Third to Seventh Century*. New York (1979) 297-349.
- Russell 1982 J. Russell, "Byzantine Instrumenta Domestica From Anemurium". Ed. L. R. Hohlfelder, *City, Town and Countryside in the Early Byzantine Era (East European Monographs)*. New York (1982) 133-163.
- Segall 1938 B. Segall, *Museum Benaki, Katalog Der Goldschmiede – Arbeiten*. Athen 1938.
- Sezgin 2011 T. Sezgin, "1 Kuzey Şehir Kapısı ve Cadde", 195-196: B. Söğüt, "Stratonikeia 2009 Yılı Çalışmaları". *Kazı Sonuçları Toplantısı XXXII/4* (2011) 194-211.
- Soucek 1997 P. Soucek, "Byzantium and the Islamic East". Ed. H. C. Evans, W. D. Wixom, *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D. 843-1261*. New York (1997) 402-433.
- Söğüt 2012 B. Söğüt, "Börükçü 2003-2006 Yılları Kazıları". Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia'dan Lağina'ya Ahmet Adil Tırpan Armağanı*. İstanbul (2012) 553-586.
- Söğüt 2018a B. Söğüt, "Geç Antik Çağ'da Stratonikeia". Eds. C. Şimşek – T. Kaçar, *Geç Antik Çağ'da Lykos Vadisi ve Çevresi*. İstanbul (2018) 429-458.
- Söğüt 2018b B. Söğüt, "2.1. Antik Dönemlerden Yaşam İzleri". Eds. B. Söğüt – S. Gencer, *Gibye (Yeşilbağcılar)*. Stratonikeia Çalışmaları 3. Ankara (2018) 17-27.
- Söğüt 2019 B. Söğüt, *Stratonikeia (Eskihisar) ve Kutsal Alanları, Stratonikeia Çalışmaları* 5. İstanbul 2019.
- Stolz 2010 Y. Stolz, "The Evidence for Jewellery Production in Constantinople in the Early Byzantine Period". Eds. C. Entwistle – N. Adams, *Intelligible Beauty*:

- Stratford 1993 *Recent Research on Byzantine Jewellery*. London (2010) 33-39.
N. Stratford, "The Techniques of Northern Romanesque Enamel". Ed. N. Stratford, *Catalogue of Medieval Enamels in the British Museum Vol. II Northern Romanesque Enamel*. London (1993) 18-37.
- Şahin 1982 M. Ç. Şahin, *Die Inschriften von Stratonikeia, IK 22.1, Lagina, Stratonikeia und Umgebung*. Bonn 1982.
- Şahin 1990 M. Ç. Şahin, *Die Inschriften von Stratonikeia, IK 22.2, Neue Inschriften und Indices*. Bonn 1990.
- Şen 2010 M. Şen, "Sepet Tipi Küpelere Bizans Anadolu'sundan Yeni Bir Yorum: Amorium Sepet Tipi Küpeleri". Eds. K. Pektaş – S. Cirtil – S. Ö. Cirtil – G. K. Öztaşkın – H. Özdemir – E. Aktuğ – R. Uykur; *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul (2010) 583-592.
- Tırpan – Söğüt 2008 A. A. Tırpan – B. Söğüt, "Lagina ve Börükçü 2006 Yılı Çalışmaları". *Kazı Sonuçları Toplantısı XXIX/3* (2008) 387-410.
- Tırpan 2008 A. A. Tırpan, "Geç Geometrik Dönemde İki Yeni Yerleşim: Belentepe ve Mengefe". *İdol* 35-36 (2008), 3-12.
- Totev 1993 T. Totev, *The Preslav Treasure*. Altos 1993.
- Toth 2012 B. L. Toth, "Imperial Workshops of The Palaces of Constantinople and Ravenna in the 5th Century on Technical and Historical Grounds". Eds. I. Baldini – A. L. Morelli, *Luoghi, Artigiani e Modi di Produzione nell'Oreficeria Antica*. Bologna (2012) 277-298.
- Waldbaum 1983 J. C. Waldbaum, *Metalwork From Sardis: The Finds Through 1974*. London 1983.
- Wixom 1997 W. D. Wixom, "Byzantine Art and Latin West". Eds. H. C. Evans – W. D. Wixom, *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D. 843–1261*. New York (1997) 432-507.
- Wolters 1981 J. Wolters, "The Ancient Craft of Granulation, A Re-assessment of Established Concepts". *Gold Bulletin* 14/3 (1981) 119-129.
- Yeroulanou 1999 A. Yeroulanou, *Diatrita: Gold Pierced-Work Jewellery from the 3rd to 7th Century AD*. Athens 1999.
- Yeroulanou 2010 A. Yeroulanou, "Important Bracelets in Early Christian and Byzantine Art". Eds. C. Entwistle – N. Adams, *Intelligible Beauty: Recent Research on Byzantine Jewellery*. London (2010) 40-49.